

**ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKKEEN
TYÖRYHMÄRAPORTTEJA V**

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke

Toimittaja:

Hallintopäällikkö, laatukoordinaattori Antti Savela, Oulun käräjäoikeus

Kannen suunnittelu ja taiton toteutus:

Studio Ilpo Okkonen Oy

ISBN 951-53-2610-9 (nid.)

ISBN 951-53-2611-7 (PDF)

ISBN 951-53-2612-5 (HTML)

ISSN 1458-9702

Gummerus Kirjapaino Oy

Saarijärvi 2004

SISÄLTÖ

Lukijalle	7
1. NÄYTTÖRATKAISUN PERUSTELUT RIITA- JA RIKOSASIOISSA	9
1.1 Johdanto	11
1.2 Ongelmat ja parannusehdotukset	11
1.2.1 Perustelujen laajuus	11
1.2.2 Puutteelliset perustelut	13
1.2.3 Vaikeaselkoiset perustelut	16
1.2.4 Ongelmakeskeinen eli teemalähtöinen perustelutapa	16
1.2.5 Perustelujen optimointi ja rationalisointi	23
1.3 Työryhmän tavoitteet ja suositukset	24
1.4 Viimeaikaista kirjallisuutta ja kirjoituksia	25
2. KÄYTÄNTÖJEN YHTENÄISTÄMINEN RANGAISTUSLAJIN VALINNASSA	27
2.1 Johdanto	29
2.2 Ongelmat	30
2.3 Rangaistuslajin valinta	30
2.3.1 Tilastotietoa	30
2.3.2 Valinta sakkorangaistuksen ja vankeusrangaistuksen välillä	33
2.3.3 Valinta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä	35
2.3.4 Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset	40
2.3.5 Yhteisen vankeusrangaistuksen määrääminen	42
2.3.6 Yhdyskuntapalveluun tuomitseminen	43
2.4 Työryhmän tavoitteet ja suositukset	47
2.5 Oikeustapauksia	49
2.6 Lähteet	53

3. KÄYTÄNTÖJEN YHTENÄISTÄMINEN EHDOLLISEN RANGAISTUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSSA	55
3.1 Johdanto	57
3.2 Lainsäädäntö	57
3.3 Kirjallisuus	58
3.4 Tilastot	60
3.5 Oikeuskäytäntö	61
3.6 Kysely ja sen tulokset	65
3.6.1 Johdanto	65
3.6.2 Tuomarit	65
3.6.3 Syyttäjät	68
3.7 Johtopäätökset	70
3.8 Työryhmän tavoitteet ja suositukset	73
3.9 Lähteet	74
4. ESIMERKKIHAASTEHAKEKEMUKSEN JA VASTAUKSEN LAATIMINEN ANNETTUIJEN FAKTOJEN POHJALTA RIITA-ASIASSA	77
4.1 Johdanto	79
4.2 Haastehakemus	80
4.2.1 Yksilöintitiedot	80
4.2.3 Kantajan vaatimus ja sen perusteet	81
4.2.4 Todisteet ja todistusteemat	82
4.2.5 Haastehakemuksen muu sisältö	84
4.3 Vastaus	85
4.3.1 Kanteen myöntäminen tai vastustaminen ja sen perusteet	85
4.3.2 Todisteet ja todistusteemat	86
4.3.3 Lausuma erityisestä kysymyksestä	87
4.3.4 Vastauksen muu sisältö	88
4.4 Ongelmat	88
4.5 Ilmoitukset ja pyynnöt tuomioistuimelle	90
4.6 Työryhmän tavoitteet ja suositukset	90
4.7 Lähteitä	92
4.8 Liitteet	93
Summary	119

LIITTEET

- Liite 1: Näyttöratkaisun perustelevinen rikos- ja riita-asiassa 120
- Oikeussihteeri Pasi Kumpulainen Rovaniemen hovioikeuspiirin lainkäytön laatuhankkeen koulutustilaisuudessa vuonna 2003 pitämä esitelmä
- Liite 2: Näyttöratkaisun perustelevinen riita- ja rikosasiassa 149
- Käräjätuomari, OTT Mika Huovilan Rovaniemen hovioikeuspiirin laatupäivillä 6.11.2003 pitämä esitelmä
- Liite 3: Rikosoikeudellisia oikeustapauksia 167
- Kooste professori Ari-Matti Nuutilan Rovaniemen hovioikeuspiirin lainkäytön laatuhankkeen koulutustilaisuudessa vuonna 2003 pitämästä esitelmästä
- Liite 4: Asianosaisten nimeämät asiantuntijat ja asiantuntijalausunnot riitaprosessissa 174
- Hovioikeudenneuvos Ritva Supposen Rovaniemen hovioikeuspiirin laatupäivillä 6.11.2003 pitämä esitelmä

Lukijalle

Julkaisu sisältää Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten viidensillä laatupäivillä Rovaniemellä 6.–7.11.2003 esitellyt neljän vuonna 2003 toimineen laaturyhmän loppuraportit. Raportit perustuvat tuomareiden ja osassa työryhmiä mukana olleiden asianajajien työryhmissä ja laatupäivillä kustakin teemasta käymiin keskusteluihin. Siten kysymyksessä ei ole oikeustieteellinen tutkimus. Paitsi että asianajajat ovat osallistuneet eräiden laaturyhmien työskentelyyn ja laatupäiville, on myös syyttäjillä ollut tilaisuus lausua laatupäivillä mielipiteensä raporttien teemoista ja osallistua muutoinkin laatuteemoista käytyyn keskusteluun.

Laaturaporttien lisäksi julkaisussa on oikeussihteri Pasi Kumpulán ja professori Ari-Matti Nuutilán laatuhankkeeseen liittyvän koulutuksen yhteydessä vuonna 2003 pitämät esitelmät. Vielä julkaisussa on käräjätuomari, oikeustieteen tohtori Mika Huovilan ja hovioikeudenneuvos Ritva Supposen laatupäivillä 6.11.2003 pitämät alustukset.

Julkaisu on jatkoa aikaisemmin julkaistuille Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeen työryhmäraporteille. Laatuhankkeen kuvaus ja sen tavoitteet sisältyvät vuonna 2002 ilmestyneeseen julkaisuun Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeen työryhmäraportteja III esipuheineen. Mainittua julkaisua kuten muitakin laatuhankkeen julkaisuja on saatavissa Oulun käräjäoikeudesta.

Kiitän kaikkia vuonna 2003 laaturyhmien puheenjohtajina ja jäseninä toimineita tuomareita ja asianajajia hyvästä työstä lainkäytön laadun edistämiseksi Rovaniemen hovioikeuspiirissä. Lisäksi kiitän oikeussihteri Kumpulaa, professori Nuutilaa, oikeustieteen tohtori Huovilaa ja hovioikeudenneuvos Supposta luvasta käyttää julkaisussa heidän esityksiinsä liittyvää materiaalia.

Hallintopäällikkö,
laatukoordinaattori Antti Savela

1. NÄYTTÖRATKAISUN PERUSTELUT RIITA - JA RIKOSASIOISSA

TYÖRYHMÄN 1/2003 raportti

Työryhmän jäsenet

Käräjätuomari Jyrki Kiviniemi, puheenjohtaja
Käräjätuomari Keijo Ala-Kojola
Käräjätuomari Tuula Hiukka-Poikela
Käräjätuomari Kauko Kempainen
Asianajaja Ilkka Kinnunen
Käräjätuomari Kauko Kontio
Ma. käräjätuomari Marja Lehtimäki
Käräjätuomari Kirsti Leino
Käräjätuomari Ritva Mäkinen
Hovioikeudenneuvos Erkki Nenonen
Hovioikeudenviskaali Virve Puro
Käräjätuomari Paula Ramstedt
Julkinen oikeusavustaja Kimmo Saarela
Käräjätuomari Keijo Siljander
Käräjätuomari Markku Stenfors
Laamanni Eero Takkunen
Johtava kihlakunnansyyttäjä Ilpo Virtanen

1.1 JOHDANTO

Tuomion perustelemisesta on säädetty riita-asioiden osalta oikeudenkäymiskaaren (OK) 24 luvun 4 §:ssä ja rikosasioiden osalta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL) 11 luvun 4 §:n 1 momentissa. Niiden mukaan tuomio on perusteltava. Perusteluista on ilmevä mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös selostettava, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä.

Näyttöratkaisun perustelemisessa on kysymys säännösten kolmannen lauseen soveltamisesta. Lause edellyttää, että tuomari selostaa perusteluissa riittävän täsmällisesti, miten hän on arvioinut jutussa esitetyn todistelun. Ryhmän tehtävänä on ollut kartoittaa tämän arviointiprosessin kirjalliseen kuvaamiseen liittyviä ongelmia ja tehdä siihen liittyviä parannusehdotuksia.

Ryhmän työ on painottunut pääosin rikosasioiden puolelle.

Ryhmän toteamat ongelmat perustuvat ryhmän jäsenten teke-miin omiin havaintoihin ja asianajaja Ilkka Kinnusen kollegoil-leen lähettämään kyselyyn annettuihin vastauksiin. Ryhmä on lisäksi ottanut huomioon eri koulutuspäivillä asiasta pidetyt alustukset ja niiden perusteella käydyn keskustelun.

1.2 ONGELMAT JA PARANNUSEHDOTUKSET

1.2.1 Perustelujen laajuus

Perustelujen laajuus riippuu jutun laadusta, riitakysymysten lukumäärästä ja laadusta sekä tuomion lopputuloksesta. Murhaju-tun perusteluilta voidaan edellyttää yleisesti ottaen suurempaa täydellisyyttä ja seikkaperäisyyttä kuin vähäisen kolarijutun tai velkomusjutun perusteluilta. Syytteen hylkääminen puuttuvan näytön vuoksi tai vastaajan tuomitseminen vastoin kiistämis-tään edellyttävät perusteluilta enemmän kuin tunnustetun jutun tapauksessa. Myös silloin, kun tuomioistuin pitää näyttöä kos-kevaa riitakysymystä selvänä, perustelut voivat olla suppeam-mat kuin silloin, kun kysymyksestä on esitetty ristiriitaista sel-vitystä tai näytön riittävyys on tulkinnanvaraista. Käytännössä

on kuitenkin vielä tavallista, että perustelut ovat yhtä laajat tai suppeat tapauksesta tai riitakysymyksestä riippumatta.

Näyttöratkaisun laatimiseen liittyvä yleisin erimielisyys koskee niin sanottuja näyttömuistioita. Muistioiden laatimista kannattavat tuomarit kirjoittavat tuomioon erillisenä osiona selostuksen jutussa esitetystä todistelusta (näyttömuistio) ja vasta sen jälkeen erikseen ne johtopäätökset, joita todistelun perusteella on tehty. Toiseen ryhmään kuuluvat tuomarit selostavat näyttöä ainoastaan sen arvioinnin yhteydessä.

Näyttömuistion sisältäviä tuomioita on moitittu siitä, että ne ovat liian laajoja ja vaikeasti luettavia ja siitä, että näyttöä koskevan selostuksen kirjoittamisessa on tosiasiaa kysymys vanhan pöytäkirjan salakuljettamisesta tuomioon. Tuomioiden varsinaiset näyttöratkaisun perustelut eli todistelun arviointi on ollut monesti tämän tyyppisissä tuomioissa varsin suppeaa ja puutteellista. Toisaalta on myös olemassa tuomareita, jotka jaksavat kirjoittaa ansiokkaat näyttöratkaisun perustelut, vaikka he ovatkin laatineet laajan yhteenvedon esitetystä näytöstä. Näyttömuistioiden laatimista on perusteltu asianosaisten tarpeella saada tieto siitä, onko tuomari ottanut erityisesti henkilötodistelun huomioon ratkaisussaan oikean sisältöisenä. Selostukset ovat myös helpottaneet hovioikeuden työtä sen harkitessa suullisen käsittelyn tarpeellisuutta. On myös huomautettu, että yhteenvedo näyttöstä on joka tapauksessa olemassa kaikkien tuomareiden muistiinpanoissa tai ainakin päässä.

Toisen mielipiteen mukaan näyttömuistiot ovat täysin tarpeettomia, koska tuomiossa tulisi selostaa esitettyä näyttöä ainoastaan siltä osin kuin se on tarpeen perusteluissa yksilöidyn riitakysymyksen ratkaisemiseksi. Tätä perustelutapaa on suositeltu myös lain esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa sekä korkeimman oikeuden virallisissa kannanotoissa. Näyttömuistioiden laatiminen voi myös johtaa siihen, että perusteluissa otetaan kantaa merkityksettömiin kysymyksiin. Näyttömuistioiden laatimiseen kielteisesti suhtautuvia tuomareita epäillään puolestaan siitä, että he eivät punnitse kaikkea esitettyä todistelua objektiivisesti eli että heidän tuomionsa saattavat perustua liikaa intuition.

Ryhmä oli yksimielinen siitä, että erillisten näyttömuistioiden kirjoittamista tulisi pyrkiä välttämään, koska näyttömuistion laatiminen on pääsääntöisesti tarpeetonta. Näyttömuistion laatiminen on hyväksyttävissä ainoastaan silloin, kun sen laitimiselle on olemassa erityisiä syitä. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, kun jostakin yksittäisestä kysymyksestä on esitetty hyvin ristiriitaista ja vaikeasti arvioitavaa todistelua. Näyttömuistio voi tällöinkin sisältää selostuksen ainoastaan siitä todistelusta, jolla on merkitystä kyseisen kysymyksen ratkaisemisen kannalta katsoen. Tarpeetonta on selostaa sellaista todistelua, jolla ei ole merkitystä kysymystä ratkaistaessa. Ryhmä katsoi myös, että niin sanottua seulontamenettelyä koskevien säännösten voimaantulolla ei ole merkitystä näyttömuistioiden tarpeellisuutta harkittaessa.

Liian laajoista perusteluista on kysymys myös silloin, kun tuomiossa on perusteltu hyvinkin laajasti sellaista näyttökysymystä, jonka ratkaisemisella ei ole ollut merkitystä asiassa tai sen merkitys on ollut hyvin vähäinen. Ryhmä oli yksimielinen siitä, että tästä tavasta tulisi päästä eroon.

1.2.2 Puutteelliset perustelut

Käräjäoikeuksissa on annettu tuomioita, joissa ei ole ollut näyttöratkaisun perusteluita ollenkaan. Tällaiset perustelut eivät ole lainmukaisia, mikäli jutussa on ollut riittävä jostakin merkityksellisestä tosiseikasta.

Riita-asioiden osalta on toisaalta selvää, että tunnustetusta tosiseikasta ei tarvitse esittää näyttöä eikä tule kirjoittaa näyttöratkaisun perusteluita. Rikosasioiden osalta tunnustus ei kuitenkaan ole yksinään riittävä syyksilukevan tuomion peruste. Tunnustetuissa jutuissa ei ole yleensä ottaen tarvetta perustella syyksilukemista muutoin kuin toteamalla, että tunnustus ei ole ristiriidassa esitetyn näytön, kuten vastaajan oman kertomuksen kanssa. Kuitenkin jos on kysymyksessä vakava rikosasia, näyttöratkaisu tulee perustella riittävän seikkaperäisesti myös tunnustetuissa jutuissa.

Ryhmässä keskusteltiin erityisesti tunnustettujen juttujen osalta siitä, onko niistä tarpeen laatia ollenkaan kirjallisia perusteluita, vaikka laki yksiselitteisesti vaatiikin perustelujen kirjoittamista myös kyseisissä tapauksissa. Tuomiot ja niissä olevat perustelut ovat kuitenkin tällöin pelkkiä arkiston täyteenä olevia fraasikokoelmia, joilla ei ole asianosaisen eikä kenenkään muunkaan kannalta katsoen mitään merkitystä varsinkaan silloin, kun asianosainen on ollut itse läsnä istunnossa ja ratkaisun perusteet ovat tulleet hänelle selviksi jo käsittelyn tai ainakin tuomion julistamisen yhteydessä. Toisaalta jälkikontrolliin ja tutkimukseen liittyvät tarpeet edellyttävät kirjallisten perustelujen laatimista.

Rikosasioiden osalta on vielä huomattava, että syyksilukemisen osalta selviin tapauksiin voi liittyä hyvinkin paljon rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia riittäviä yksityiskohtia, joiden osalta jutussa voidaan joutua laatimaan hyvinkin yksityiskohdalliset näyttöratkaisun perustelut.

Tuomion rakennetta koskevissa OK:n 24 luvun 7 §:n 1 momentin ja ROL:n 11 luvun 6 §:n 1 momentin 4 kohdissa on säädetty, että tuomioissa on oltava luettelo jutussa esitetystä todistelusta. Kohdan säätämällä pyrittiin siihen, että tuomioistuin muistaa lausua kaikesta sille esitetystä todistelusta. Pyrkimys ei ole kuitenkaan toteutunut, koska varsin yleisen tavan mukaan tuomion perusteluihin ei kirjata mitään sellaisesta todistelusta, jolla ei ole ollut tuomarin käsityksen mukaan merkitystä asiassa. Samalla tavoin on menetelty silloin, kun jokin riitaiseksi ilmoitettu tai luultu seikka onkin ollut todistelun jälkeen riidaton. Asianosaisten kannalta katsoen on kuitenkin suotavaa, että tuomion perusteluissa todettaisiin nimenomaisesti, että jollakin todisteella ei ole ollut merkitystä asiassa ja syy siihen. Tällainen toteamus on paikallaan erityisesti silloin, kun asianosainen on loppulausunnossa kiinnittänyt erityistä huomiota johonkin todisteeseen ja sen merkitykseen asiassa.

Vastaavasta vaikenemisesta on kysymys myös silloin, kun perusteluissa mainitaan jonkin riitakysymyksen osalta vain ne todistelusta ilmenevät seikat, jotka tukevat lopputulosta, vaikka muun todistelun perusteella asiassa olisi voitu päätyä vastak-

kaiseen lopputulokseen. Tällaisista perusteluista puuttuu niin sanottuun pro et contra -argumentointiin kuuluva näytön arviointi ja punninta. Perustelut eivät täytä näyttöratkaisun perusteluille laissa asetettuja vaatimuksia, koska niiden perusteella ei saa selkoa siitä, miksi tuomioon kirjattua näyttöä on pidetty vakuuttavampana kuin siihen kirjaamatonta näyttöä. Vaikenevissa perusteluissa ei ole myöskään otettu yleensä ollenkaan kantaa henkilötodistelun luotettavuusarviointiin liittyviin kysymyksiin, kuten todistajan havaintomahdollisuuksiin.

Näyttöratkaisun perusteluissa on usein selostettu, mitkä todisteet tukevat jotakin ratkaisuvaihtoehtoa ja mitkä todisteet ovat sitä vastaan, sekä todettu sen jälkeen enempiä perustelematta, että toista vaihtoehtoa tukevat todisteet ovat siinä määrin painavammat tai niin painavat, että asia tulee ratkaista kyseisen vaihtoehdon mukaisesti. Tällaisista perusteluista ei ilmene, miten keskenään ristiriitainen todistelu on punnittu. Todistelua voidaan punnita esimerkiksi arvioimalla sitä, onko vaihtoehdon puolesta puhuvat todisteet niin sanottuja ketjuuntuneita todisteita vaiko toisistaan riippumattomia itsenäisiä todisteita.

Kuten edellä on todettu, niin sanotun näyttömuistion sisältävistä tai vastaavatyypisistä pöytäkirjamaisista perusteluista on puuttunut useasti varsinaiset perustelut eli esitetyn näytön arviointi. Perusteluissa on saattanut olla tältä osin vain toteamus, että jokin tosiseikka on näytetty toteen edellä selostetun kirjallisen todisteen ja todistajan kertomuksen perusteella, vaikka tosiseikasta on esitetty muutakin näyttöä. Tällainen perustelutapa ei täytä näyttöratkaisun perusteluille laissa asetettuja edellytyksiä.

Näyttöratkaisun perustelut ovat puutteelliset myös silloin, kun perusteluissa oleva päättelyketju on aukollinen. Kyseisen tyypisissä perusteluissa on ensin selostettu jutussa esitetty todistelu ja tehty sen jälkeen johtopäätöksiä esitetyn todistelun perusteella mainitsematta kuitenkaan mihin esitettyyn todisteluun kukin johtopäätös perustuu. Tällä tavoin puutteellisten perustelujen täydentäminen on suhteellisen vaivatonta kirjoittamalla linkki näytön ja johtopäätösten väliin. Linkin kirjoittaminen saattaa kuitenkin edellyttää sitä, että esitettyä todistelua joudu-

taan arvioimaan ja punnitsemaan ainakin jonkin johtopäätöksen osalta, mikäli selostettu todistelu on ristiriitaista.

1.2.3 Vaikeaselkoiset perustelut

Vaikeaselkoisilla perusteluilla tarkoitetaan tuomion rakenteessa ja luettavuudessa olevia puutteita. Asianosaisen ja varsinkin juttuun perehtymättömän ulkopuolisen on mahdotonta saada ymmärrettävää kuvaa siitä, millä perusteilla jutussa on päädytty tiettyyn lopputulokseen, mikäli laajoissa perusteluissa ei ole väliotsikoita, perusteluissa on runsaasti sisäisiä viittauksia ja perustelut on laadittu vaikeaselkoisella kielellä.

Työryhmä toteaa, että näyttöratkaisun perusteluiden luettavuutta parantaa oleellisesti se, mikäli jo väliotsikosta on luettavissa se kysymys, johon perusteluissa annetaan vastaus. Tällaisten väliotsikoiden käyttöä selostetaan tarkemmin jäljempänä selostetussa ongelmakeskeisessä perustelutavassa. Erityisen laajoissa jutuissa tulee harkita myös sisällysluettelon laatimista, jotta asianosainen ja ulkopuolinen lukija voisivat helpommin löytää heitä kiinnostavat perustelujen kohdat.

Ryhmässä keskusteltiin lisäksi käräjäoikeudessa käytössä olevien tekstinkäsittelyjärjestelmien puutteista ja käyttövaikeuksista ja niiden aiheuttamasta lisätyöstä. Järjestelmien käyttövaikeudet ja puutteet olivat muun muassa johtaneet siihen, että asianosaisille oli jouduttu toimittamaan tuomioita sellaisessa ulkoasussa, josta asianosaiset eivät ole varmuudella saaneet selkoa tuomion sisällöstä. Tuomioiden viimeistelemätön ulkoasu on myös omiaan heikentämään tuomioistuinten yleistä arvostusta ja tuomioistuinlaitoksen nauttimaa luottamusta.

1.2.4 Ongelmakeskeinen eli teemälähtöinen perustelutapa

Perustelujen laajuuteen ja puutteellisuuteen liittyvät ongelmat liittyvät pääosaltaan puutteelliseen riitaisten kysymysten hahmottamiseen ja jäsentämiseen. Todisteiden arviointi ja arviointia koskevien perusteiden kirjaaminen tuomioon on täysin hyödytöntä, mikäli ratkaisija ei tiedä, mihin kysymykseen hän on etsimässä vastausta. Näyttöä koskeva ratkaisu ei ole itsetarkoi-

tus, vaan se on vain osa tuomioistuimen ratkaisua. Näyttöratkaisun perustelut tulee kiinnittää siihen aineelliseen oikeuteen, johon asiassa tehdyt ratkaisut perustuvat.

Näyttöratkaisun perustelemista koskevien OK:n 24 luvun 4 §:n ja ROL:n 11 luvun 4 §:n 1 momentin kolmannesta lauseesta ilmenee yksiselitteisesti, että perustelujen lähtökohtana tulee olla riittävä kysymys eli ennen perustelujen kirjoittamista on selvitettävä, mihin riitaiseen seikkaan perusteluilla on tarkoitus antaa vastaus.

Seikalla tarkoitetaan väitettä tapahtumasta, historiallisesta faktasta tai olotilasta. Seikka voi olla joko ulkoinen tapahtuma tai tila tai sisäinen tapahtuma tai tila, kuten toiminnan tahallisuus. Kaikki riitaiset seikat eivät kuitenkaan ole merkityksellisiä, vaikka asianosainen olisi niihin vedonnut. Merkityksetöntä seikkaa koskevaa näyttöratkaisua ei tarvitse perustella. Eli ennen näyttöratkaisun perustelemista on selvitettävä, onko jollakin riitaisella seikalla merkitystä asiassa. Merkityksettömän seikan osalta on riittävää, että perusteluissa todetaan ainoastaan se, että seikalla ei ole merkitystä ja se, miksi seikalla ei ole merkitystä. Kysymys ei ole tällöin kuitenkaan varsinaisesta näyttöratkaisun perustelemisesta, vaan juttuun liittyvien oikeussääntöjen soveltamisesta.

Merkityksellinen riittävä seikka voi olla perustelujen laatimisen kannalta katsoen joko oikeustositseikka, todistustositseikka tai aputositseikka. Oikeustositseikalla eli välittömästi relevantilla tosiseikalla tarkoitetaan sellaista tosiseikkaa, johon liittyy välittömästi oikeusseuraamus. Todistustositseikat eli välillisesti relevantit seikat sisältävät puolestaan tietoa oikeustositseikkaväitteestä tai sen vastakohtasta. Esimerkiksi velkomisjutun relevantti oikeustositseikka on velaksianto ja todistustositseikka velkakirja. Pahoinpitelyjutun oikeustositseikka on teonkuvauksen mukainen ruumiillisen väkivallan käyttö ja todistustositseikka uhrissa havaitut vammat. Aputositseikat ovat todistustositseikkojen alaryhmä. Ne eivät sisällä tietoa oikeustositseikkaväitteestä, vaan ainoastaan tukevat tai horjuttavat todistustositseikkoja siten, että ne vaikuttavat todistelun arvioinnissa käytettävien kokemussääntöjen sisältöön, varmuuteen

ja luotettavuuteen. Esimerkiksi todistajan huono näkökyky vähentää yleisen kokemussäännön mukaan todistajan suorittaman tunnistuksen luotettavuutta, mutta ei todista mitään itse todistustemasta eli tunnistettavan henkilön identiteetistä.

Tältä osin on lisäksi huomattava, että oikeustositseikka saattaa olla jonkun toisen tosiseikan osalta todistustositseikka.

Jokaisen rikosjutun näyttöratkaisun peruskysymykset eli todistusteemat määräytyvät syytteessä väitetyn rikoksen tunnusmerkistön ja teonkuvauksen sekä vastaajan vastauksen perusteella. Tällaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi, onko teonkuvauksen mukainen teko tapahtunut osaksi tai osin, täyttääkö teko rikoksen tunnusmerkistön, onko vastaaja teon tekijä, voidaanko teko lukea vastaajan syyksi tahallisenä tai tuottamuksellisena, liittyykö tekoon oikeuttamis- tai anteeksiantoperuste.

Näyttöratkaisun perustelemiseen liittyvät ensimmäiset peruskysymykset ovat esimerkiksi pahoinpitelyn osalta seuraavat:

1. onko asianomistajalle tehty ruumiillista väkivaltaa syytteen teonkuvauksen mukaisesti (onko asianomistajaan kohdistunut rikollinen teko)
2. onko vastaaja tekijä (onko tekijä selvitetty)

Näyttöratkaisun perusteluissa on annettava erikseen vastaus kumpaankin peruskysymykseen, mikäli niistä on riitaa. Kysymysten riittäisyys ratkeaa pääosin vastaajan vastauksen ja usein myös muun oikeudenkäyntiaineiston perusteella.

Esimerkkinä seuraava pahoinpitelyä koskevan syytteen teonkuvaus:

Vastaaja on tehnyt asianomistajalle ruumiillista väkivaltaa lyömällä asianomistajaa nyrkillä päähän ja asianomistajan kaaduttua lyönnin vuoksi maahan potkinut maassa maannutta asianomistajaa päähän ja vartaloon. Vastaaja on aiheuttanut teollaan asianomistajalle silmäpohjan ja nenäluun murtuman, mustelmia eri puolille vartaloa sekä kipua ja särkyä.

Mikäli vastaaja vastauksessaan tunnustaa nyrkillä lyönnin ja ilmoittaa, että asianomistajaa oli potkinut joku muu paikalla ollut henkilö ja että asianomistajalle oli tullut teon yhteydessä syytteessä ilmoitetut vammat, jutussa on osittainen riita kysymyksestä 2. Kysymys 1 ei ole riitainen, ellei muusta oikeudenkäyntiaineistosta muuta ilmene. Riittävät perustelut kysymyksen 1. osalta ovat esimerkiksi seuraavat:

Asianomistajaan kohdistunut rikollinen teko

Asiassa on (asianomistajan ja vastaajan kertomusten ja lääkärinlausunnon perusteella)(riidattomasti) selvitetty, että asianomistajalle on tehty ruumiillista väkivaltaa syytteen teonkuvauksen mukaisesti ja että asianomistajalle on tullut teon seurauksena syytteessä mainitut vammat. Teko täyttää pahoinpitelyn tunnusmerkistön.

Perustelut voisivat jatkua kysymyksen 2 osalta esimerkiksi seuraavasti:

Teon tekijä

Vastaaja on tunnustanut lyöneensä asianomistajaa nyrkillä, mutta kiistänyt potkineensa iskun vuoksi maahan kaatunutta asianomistajaa päähän tai vartaloon. Asiassa on siten ratkaistava kysymys siitä, onko vastaaja myös potkinut maassa maanutta asianomistajaa, vai onko potkija ollut joku muu tuntemattomaksi jäänyt henkilö.

Kysymys on tyypillisesti sellainen, joka ratkaistaan henkilötodistelun perusteella ellei tapahtumasta ole olemassa sattumalta esimerkiksi valvontakameran nauhoitetta. Mikäli henkilötodistelu on ristiriitaista, oikeus joutuu arvioimaan jutussa todistelutarkoituksessa kuultujen henkilöiden kertomusten ja havaintojen uskottavuutta ja luotettavuutta sekä koko todistelun riittävyttä. Tältä osin näyttöratkaisun perustelemissa ei ole oleellisia eroja rikos- ja riita-asioiden välillä muutoin kuin näytön riittävyyskynnyksen osalta.

Näyttöratkaisun perusteluissa voidaan joutua selostamaan asianosaisten kertomuksia hyvinkin laajasti, mikäli asianosaisten kertomukset ovat muuttuneet prosessin eri vaiheissa ja mikäli

kertomuksia joudutaan vertaamaan toisiinsa ja muuhun oikeudenkäyntiaineistoon, kuten usein täysin riidattomiin teknisen tutkinnan tuloksiin. Kysymys on tällöin usein siitä, että kertomusten perusteella esiin nousevat kysymykset ovat niin kietoutuneita toisiinsa, että niitä ei kyetä arvioimaan ja perustelevaan erillisinä.

Henkilötodistelun uskottavuuteen ja luotettavuuteen liittyvien perustelujen laatimisen kannalta katsoen on erityisen tärkeää, mihin seikkoihin asianosaiset ja heidän avustajansa kiinnittävät huomionsa loppupuheenvuoroissaan. Mikäli loppupuheenvuorot keskittyvät epäolennaisiin seikkoihin, kuten vasta kuultujen henkilöiden kertomusten tarkkaan selostamiseen, tuomarin tekemä näytön punninta vaikeutuu oleellisesti, jolloin myös perustelut saattavat jäädä puutteellisiksi. Jos loppupuheenvuoroissa taas keskitytään oleelliseen, eli todistelun luotettavuuteen ja uskottavuuteen vaikuttavien seikkojen pohtimiseen, tuomarin tekemä näytön punninta ja sen ilmaiseminen perusteluissa helpottuu oleellisesti. Tuomari voi lisäksi näytön punnintaansa helpottaakseen ilmoittaa ennen loppupuheenvuorojen esittämistä asianosaisille, mitä riittäviä seikkoja hän pitää selvinä ja mihin riittäisiin seikkoihin hän haluaa asianosaisten erityisesti keskittyvän loppupuheenvuoroissaan.

Tällöin ratkaistaviksi voi tapauksesta riippuen tulla muun muassa seuraavat lisäkysymykset:

- 2.1. Onko todistajan tai muun todistelutarkoituksessa kuullun henkilön kertomus uskottava ja liittyykö henkilön havaintoihin niiden luotettavuutta vähentäviä tekijöitä.
- 2.2. Onko pelkästään asianomistajan kertomus riittävä selvitys tapahtumasta.
- 2.3. Onko syytteen puolesta esitetty selvitys kokonaisuutena arvioiden riittävä. Tähän liittyy erityisesti pohdinta siitä, ovatko yksittäiset todisteet (indisiot) toisistaan riippuvia vaiko riippumattomia.

Näyttöratkaisun perustelut voisivat esimerkiksi kysymyksen

- 2.1. osalta olla seuraavat:

Tapahtumapaikalla ollut todistaja A on kertonut, että hän ei ollut havainnut vastaajan potkivan asianomistajaa. A on ilmoituksensa mukaan ollut vahvassa pölytyksessä ja olleensa havaintonsa tehdessään noin 20 metrin etäisyydellä tapahtumapaikasta. Tapahtumapaikan ympärillä on ollut muita henkilöitä, jotka ovat voineet peittää A:n näkökenttää. Tapahtuma on sattunut yöllä pimeään aikaan ja tapahtumapaikka on ollut heikosti valaistu. A:n havainnot tapahtumasta eivät ole kovinkaan luotettavat. Hänen kertomuksensa näyttöarvo on vähäinen.

Kun syytteessä kuvattuun tekoon ja sen tekijään liittyvät kysymykset on ratkaistu, vastaajan vastauksesta tai muusta oikeudenkäyntiaineistosta voi nousta esille seuraavaa pääkysymys:

3. liittykö tekoon oikeuttamis- tai anteeksiantoperuste (voidaanko tekijä tuomita teosta rangaistukseen).

Perustelut voidaan aloittaa 3. kysymyksen osalta esimerkiksi seuraavasti:

Hätävarjelua koskeva väite

Vastaja on ilmoittanut, että hän oli lyönyt asianomistajaa sen jälkeen, kun asianomistaja oli heidän välisen riidan yhteydessä tullut nyrkit ojossa vastaajaa kohden. Asianomistaja on kiistänyt menettelleensä vastaajan väittämin tavoin. Asiassa on siten kysymys siitä,

3.1. onko asianomistaja ollut hyökkäämässä vastaajan päälle ja siitä,

3.2 voidaanko vastaajan tekoon soveltaa mahdollisen hyökkäyksen vuoksi hätävarjelua koskevia säännöksiä.

Myös hyökkäystä koskeva kysymys on tyypillisesti sellainen, joka ratkeaa henkilötodistelun perusteella. Siltä osin ratkaisun perustelut ovat vastaavat kuin edellä selostetut tekijää koskevat perustelut. Todistelun selostamisen osalta on kuitenkin olennaista, että todistelu arvioidaan kummankin kysymyksen osalta itsenäisesti, vaikka kumpaakin kysymystä koskevat todistelukeinot voivat olla ainakin osin samat.

Vaikka kysymys 3.2 on pääluonteeltaan oikeuskysymys, sitä ei ole tarkoituksenmukaista erottaa aina erilliseksi kysymykseksi. Kysymysten perustelut voivat siten olla esimerkiksi seuraavat:

Paikalla ollut todistaja A on ilmoittanut kiinnittäneensä huomion tapahtumaan sen jälkeen, kun hän oli kuullut vastaajan ja asianomistajan riitelevän äänekkäästi. Pian sen jälkeen toinen riitelijöistä oli kaatunut maahan. Todistaja B toimii vahvistamistarina tapahtumapaikan vieressä olevassa ravintolassa. Hänen kertomuksen perusteella on selvitetty, että vastaaja ja asianomistaja ovat riidelleet äänekkäästi jo ravintolassa ja että asianomistaja oli pyytänyt vastaajaa selvittelemään riitaa ravintolan nurkan taakse. A:n kertomuksen näyttöarvo on edellä mainituin perustein myös tältä osin vähäinen. B:n kertomus puhuu sinänsä sen puolesta, että asianomistaja on ulos menon jälkeen voinut hyökätä vastaajan päälle vastaajan väittämin tavoin. Kertomuksesta voidaan toisaalta päätellä myös, että vastaaja on lähtenyt ulos asianomistajan pyynnöstä voidakseen mitellä voimiaan asianomistajan kanssa. Vastaajalla on ollut mahdollisuus paeta paikalta. Nämä seikat huomioon ottaen vastaajan tekoon ei voida soveltaa hätävarjelua koskevia säännöksiä.

Kyseisiä perusteluja on mahdollista täydentää tarpeen mukaan selostamalla ensin, mitä hätävarjelulla lain mukaan tarkoitetaan. Tällainen täydennys on tarpeen erityisesti silloin, kun tuomari on käsittelyn aikana havainnut, että asianosaisilla on väärä käsitys oikeuttamisperusteen sisällöstä.

Esimerkki voisi jatkua rangaistuksen määräämiseen mahdollisesti liittyvien näyttökysymysten erittelyllä. Tällaisia kysymyksiä olisivat esimerkiksi:

4. Onko asianomistaja provosoinut vastaajaa sillä tavoin, että se tulee ottaa huomioon rangaistusta määrättäessä vastaajan syyllisyyttä lieventävänä seikkana.
5. Onko vastaaja soveltuva yhdyskuntapalveluun soveltuvuutta koskevasta kielteisestä lausunnosta huolimatta.

1.2.5 Perustelujen optimointi ja rationalisointi

Tuomioistuimen ratkaisun perustelujen tulee täyttää useita risti-riitaisia tavoitteita. Tällaisia tavoitteita ovat muun muassa ulkopuolisen demokraattisen kontrollin vaatimus sekä varmuuden ja aineellisen totuuden, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja kustannustehokkuuden periaatteet. Tuomarin tulee siksi pohtia keinoja, miten nämä tavoitteet toteutetaan mahdollisimman optimaalisesti ja rationaalisesti.

Ryhmä on tältä osin keskustellut erityisesti tuomion julkistamiseen liittyvästä käytännöstä, jonka mukaan riita-asioiden tuomiot annetaan lähes poikkeuksetta kansliassa ja rikosasioiden tuomiot julistetaan pääsääntöisesti heti pääkäsittelyn päätyttyä.

Ryhmässä todettiin, että hyvien ja laadukkaiden näyttöperusteluiden laatiminen vaatii paljon aikaa erityisesti silloin, kun todistelu eritellään ja analysoidaan perusteluissa seikkaperäisesti. Tutkimuksissa on erityisesti asianosaisten kannalta katsoen kuitenkin todettu, että seikkaperäisten näyttöperusteluiden merkitys on yleisesti luultua vähäisempi silloin, kun todistusharkinta suoritetaan välittömästi todistelun vastaanottamisen jälkeen. Perustelut voisivat siten olla varsin yleisluontoiset, mikäli tuomio julistetaan heti pääkäsittelyn jälkeen. Asianosaiset pitävät heti julistettua ja vapaamuotoisesti selostettua tuomiota parempana kuin muutaman päivän tai viikon päästä tulevaa kirjallista tuomiota. Ryhmän jäsenten kokemuksen mukaan kansliatuomion laatiminen vie työaikaa ainakin kaksi kertaa enemmän kuin julistettu tuomio. Tuomareiden tulisi näin ollen pyrkiä antamaan tuomiot heti pääkäsittelyn päätyttyä aina silloin, kun se on vähänkin mahdollista.

Ryhmässä lisäksi todettiin, että laadukkaita perusteluita ei voi laatia eikä myöskään julistaa, ellei pääkäsittelyyn ole valmistautuminen ei ole ollut riittävä muun muassa silloin, kun tuomarilla ei ole ennen käsittelyyn menoa minkäänlaista käsitystä siitä, mihin näyttökysymyksiin hänen tulee vastata perusteluissaan.

1.3 TYÖRYHMÄN TAVOITTEET JA SUOSITUKSET

1. asianosaisia informoidaan siitä, mihin kysymyksiin heidän tulee erityisesti keskittyä loppupuheenvuoroissaan, jotta heiltä saadaan apua näytön arvointiin ja punnintaan liittyvien kysymysten pohtimiseen, ja jutun olennaiset kysymykset olisi mahdollista perustella hyvin

2. tuomio laaditaan ongelmakeskeisesti siten, että siitä ilmenee, mitkä ratkaisun kannalta merkitykselliset kysymykset ovat riittavia ja mitkä riittäviä

kuhunkin riittävään kysymykseen kohdistetaan vain ne todisteet, joilla on merkitystä tätä kysymystä ratkaistaessa

3. kaiken esitetyn näytön selostamista tuomiossa vältetään

näyttöä selostetaan laajasti ainoastaan silloin, kun se on välttämätöntä jonkin yksittäisen kysymyksen ratkaisemiseksi

4. kaikkeen vastaanotettuun todisteluun otetaan kantaa, ja erityisesti silloin, kun sen merkitykseen kiinnitetään huomiota loppupuheenvuorossa

5. tuomioon kirjoitetun päättelyketjun tulee olla aukoton

6. perusteluissa otetaan kantaa myös valittua lopputulosta vastaan puhuviin argumentteihin ja kerrotaan, miksi lopputulosta puoltavat argumentit ovat kuitenkin olleet kyseisessä tapauksessa painavampia (pro & contra -periaate)

7. tuomion tulee olla kieleltään ymmärrettävä ja rakenteeltaan niin selvä, että myös ulkopuolinen lukija saa helposti selon ratkaisun pääperusteista

8. tuomio julistetaan heti pääkäsittelyn päätyttyä, mikäli se suinkin on mahdollista

juttu valmistellaan hyvin, jotta tuomion julistaminen heti pääkäsittelyn päätyttyä olisi mahdollista

1.4 VIIMEAIKAISTA KIRJALLISUUTTA JA KIRJOITUKSIA

Huovila Mika: Periaatteet ja perustelut, Tutkimus käräjäoikeuden tuomion faktaperusteluista prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna, SLY:n A-sarja nro 242, Jyväskylä 2003.

Kumpula Pasi: Näyttöratkaisun perusteleva rikos- ja riita-asiassa, Rovaniemen hovioikeuspiirin laatukoulutuksessa pidetty esitelmä.

Lappalainen Juha, Siviiliproessioikeus II, Jyväskylä 2001, s 127 - 368.

Laukkanen Sakari: Selvä ja täsmällinen tuomio. Selvitys käräjäoikeuden tuomion kirjoittamisesta, OM 2002:2.

Pölönen Pasi, Henkilötodistelu rikosprosessissa, SLY:n A-sarja nro 236, Jyväskylä 2003.

Violainen Jyrki ja Martikainen Petri: Pro & Contra, Tuomion perustelevuuden keskeisiä kysymyksiä, Talentum, Helsinki 2003.

2. KÄYTÄNTÖJEN YHTENÄISTÄMINEN RANGAISTUSLAJIN VALINNASSA

Työryhmän 2/2003 raportti

Työryhmän jäsenet

Käräjätuomari Kari Aho, puheenjohtaja
Ma. hovioikeudenneuvos Tapio Alkula
Käräjätuomari Jukka Jama
Käräjätuomari Seppo Kankkunen
Käräjätuomari Hannu Kauppala
Käräjätuomari Markku Laine
Laamanni Ilkka Lindström
Ma. käräjätuomari Reetta Löija
Käräjätuomari Maija-Liisa Riepula
Käräjätuomari Sirkka Ristiluoma
Käräjäviskaali Aimo Rabinä
Hovioikeudenlaamanni Heikki Supponen
Käräjätuomari Irma Vähätalo
Käräjätuomari Pirjo Yli-Kokkila

2.1 JOHDANTO

Työryhmän aiheena on käytäntöjen yhtenäistäminen rangaistuslajin valinnassa.

Voimassa olevan rikoslain 2 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan yleisiä rangaistuksia ovat vankeus, yhdyskuntapalvelu, sakko ja rikesakko. 1 §:n 2 momentissa ovat erityiset rangaistukset virkamiehiä varten ja 3 momentissa sotilashenkilöiden kurinpitörangaistukset.

1.1.2004 voimaan tulevassa laissa (515/2003) rangaistuslajeista säädetään rikoslain 6 luvun 1 §:ssä. Säänös vastaa sisällöltään nykyisen lain rangaistuslajeja koskevia säännöksiä. Pykälän 1 momentin mukaan yleisiä rangaistuslajeja ovat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu ja ehdoton vankeus. Pykälän 2 momentissa ovat erityiset rangaistukset virkamiehiä varten ja 3 momentissa sotilashenkilöiden kurinpitörangaistuksista. 4 momentissa säädetään oikeushenkilölle tuomittavasta yhteisösakosta.

Työryhmä on rajannut tehtävänsä koskemaan vain tuomioistuimenmenettelyssä yleisimmin kysymykseen tulevia yleisiä rangaistuslajeja sakkoa, vankeutta ja yhdyskuntapalvelua.

Työryhmä on tehtävässään keskittynyt erityisesti rangaistuslajin valintaan ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välillä sekä ehdollisen vankeuden oheisseurauksien ja yhdyskuntapalvelun tuomitsemiseen. Työryhmä toteaa, että useat aikaisempien vuosien työryhmät ovat omissa raporteissaan laatineet ”taulukot” sovellettavasta rangaistuskäytännöstä (mm. rattijuopumusrikokset, huumausainerikokset ja omaisuusrikokset).

Työryhmä viittaa näihin raportteihin ja katsoo, että rangaistuslajin valinta sakkorangaistuksen ja vankeusrangaistuksen välillä tulisi edelleen määräytyä raporttien suositusten mukaisesti.

Työryhmä on kokoontunut 24.3.2003 ja 15.9.2003. Työryhmä on kuullut kirjallisesti syyttäjien edustajina Ilpo Virtasta ja Juha Isolaa.

2.2 ONGELMAT

Käytäntöjen epäyhtenäisyys rangaistuslajin valinnassa vaikeuttaa ratkaisujen ennustettavuutta. Tärkeää olisi, että annettava rangaistuksen laji olisi jo etukäteen mahdollisimman hyvin ennustettavissa. Epäyhtenäinen käytäntö vähentää myös vastaajien keskinäistä yhdenvertaisuutta, mikäli samankaltaisista teoista samankaltaisissa olosuhteissa tuomitaan lajiltaan erilaiset rangaistukset.

Työryhmä katsoo käytännön epäyhtenäisyyttä saattavan esiintyä valinnassa toisaalta sakkorangaistuksen ja vankeusrangaistuksen välillä ja toisaalta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä. Tämä ilmenee etenkin siinä, miten monta ehdollista vankeusrangaistusta tuomitulle voidaan antaa, ennen kuin hänet tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Samoin epäyhtenäisyyttä saattaa ilmetä myös yhdyskuntapalveluun tuomitsemisessa, etenkin siinä, montako kertaa tuomittava voidaan tuomita yhdyskuntapalveluun.

Työryhmän kuulemien syyttäjien vastauksesta ilmenee, että viime vuosina rangaistuskäytännön yhtenäisyys on parantunut. Rangaistuskäytännön epäyhtenäisyyttä rangaistuslajin valinnassa esiintyy kuitenkin edelleen etenkin väkivaltarikoksissa, omaisuusrikoksissa ja vapautteen kohdistuvissa rikoksissa.

2.3 RANGAISTUSLAJIN VALINTA

2.3.1 Tilastotietoa

Oikeustilastollisen vuosikirjan 2002 mukaan koko maassa on vuonna 2001 ensimmäisessä oikeusasteessa tuomittu varsinaisessa oikeudenkäynnissä yhteensä 38.948 sakkorangaistusta ja 26.082 vankeusrangaistusta, joista 14.342 ehdollisena vankeusrangaistuksena ja 11.740 ehdottomana vankeusrangaistuksena. Ehdollisena tuomituihin vankeusrangaistuksiin on liittynyt oheisseuraamuksena oheissakko 7.412 tapauksessa (51,7 %) ja yhdyskuntapalvelu 15 tapauksessa (0,1 %). Ehdottomana tuomituita vankeusrangaistuksista 9.704 on ollut sellaisia, jotka ovat olleet muuntokelpoisia yhdyskuntapalveluksi. Niistä 3.388 (34,9 %) on tuomittu yhdyskuntapalveluna.

Seuraavassa eräitä tavanomaisimpia rikosnimikkeitä koskeva tilasto rangaistuslajeittain:

Pahoinpitely (RL 21 luku 5 § 1)

- ehdoton vankeus	647	(8,7 %)
- vankilarangaistus	365	(4,9 %)
- yhdyskuntapalvelu	282	(3,8 %)
- ehdollinen vankeus	1.490	(20,2 %)
- oheissakko	217	(2,9 %)
- ei oheissakkoa	1.273	(17,2 %)
- sakkorangaistus	5.248	(71,1 %)

Törkeä pahoinpitely (RL 21 luku 6 § 1)

- ehdoton vankeus	291	(49,7 %)
- vankilarangaistus	257	(43,9 %)
- yhdyskuntapalvelu	34	(5,8 %)
- ehdollinen vankeus	294	(50,3 %)
- oheissakko	20	(3,4 %)
- ei oheissakkoa	274	(46,8 %)
- sakkorangaistus	0	(0,0 %)

Törkeä rattijuopumus (RL 23 luku 4 §)

- ehdoton vankeus	2.806	(26,3 %)
- vankilarangaistus	1.300	(12,2 %)
- yhdyskuntapalvelu	1.506	(14,1 %)
- ehdollinen vankeus	7.188	(67,4 %)
- oheissakko	6.518	(61,2 %)
- ei oheissakkoa	670	(6,3 %)
- sakkorangaistus	663	(6,2 %)

Varkaus (RL 28 luku 1 § 1)

- ehdoton vankeus	857	(19,8 %)
- vankilarangaistus	602	(13,9 %)
- yhdyskuntapalvelu	255	(5,9 %)
- ehdollinen vankeus	1.134	(26,2 %)
- oheissakko	108	(2,5 %)
- ei oheissakkoa	1.026	(23,7 %)
- sakkorangaistus	2.339	(54,0 %)

Törkeä varkaus (RL 28 luku 2 § 1)

- ehdoton vankeus	178	(51,0 %)
- vankilarangaistus	155	(44,4 %)
- yhdyskuntapalvelu	23	(6,6 %)
- ehdollinen vankeus	170	(48,7 %)
- oheissakko	11	(3,2 %)
- ei oheissakkoa	159	(45,6 %)
- sakkorangaistus	1	(0,3 %)

Huumausainerikos (RL 50 luku 1 §)

- ehdoton vankeus	351	(7,9 %)
- vankilarangaistus	261	(5,9 %)
- yhdyskuntapalvelu	90	(2,0 %)
- ehdollinen vankeus	510	(11,4 %)
- oheissakko	51	(1,1 %)
- ei oheissakkoa	459	(10,3 %)
- sakkorangaistus	3.594	(80,7 %)

Törkeä huumausainerikos (RL 50 luku 2 §)

- ehdoton vankeus	293	(77,5 %)
- vankilarangaistus	293	(77,5 %)
- yhdyskuntapalvelu	0	(0,0 %)
- ehdollinen vankeus	85	(22,5 %)
- oheissakko	6	(1,6 %)
- ei oheissakkoa	79	(20,9 %)
- sakkorangaistus	0	(0,0 %)

Suurin osa kaikista oheissakkoista on tuomittu törkeissä rattijuopumuksissa 6.518 (87,9 %). Muiden kuin rikoslain 23 luvussa tarkoitettujen liikenne rikosten osuus kaikista oheissakkoista on ollut 744 (10,0 %). Rikosnimikkeittäin oheissakon osuus tuomituista ehdollisista vankeusrangaistuksista on edellä mainittujen rikosten osalta vuonna 2001 seuraava:

- törkeä rattijuopumus	90,7 %
- pahoinpitely	14,6 %
- törkeä pahoinpitely	6,8 %
- varkaus	9,5 %
- törkeä varkaus	6,5 %

- huumausainerikos	10,0 %
- törkeä huumausainerikos	7,0 %

Yhdyskuntapalvelurangaistusten osuus ehdottomista vankeusrangaistuksista on edellä mainittujen rikosnimikkeiden osalta vuonna 2001 seuraava:

- törkeä rattijuopumus	53,7 %
- pahoinpitely	43,6 %
- törkeä pahoinpitely	11,7 %
- varkaus	29,7 %
- törkeä varkaus	12,9 %
- huumausainerikos	25,6 %
- törkeä huumausainerikos	0,0 %

(minimirangaistus 1 vuosi)

2.3.2 Valinta sakkorangaistuksen ja vankeusrangaistuksen välillä

Aikaisempina vuosina asetetut työryhmät ovat omissa raporteissaan käsitelleet rangaistuskäytäntöjä tietyn tyyppisten rikosten osalta (mm. työryhmä 1/1999 anastusrikosten rangaistuskäytäntö, työryhmä 2/1999 liikennejuopumusten rangaistuskäytäntö, työryhmä 3/1999 pahoinpitelyrikosten rangaistuskäytäntö, työryhmä 1/2000 huumausainerikosten rangaistuskäytäntö sekä Rovaniemen hovioikeuspiirin laatupäivillä 25.-26.10.2001 hyväksytty taulukko soveltamisohjeineen seuraamusten määräämisestä rattijuopumusrikoksista, taulukko päivitetty 5.2.2003). Työryhmä viittaa näihin raportteihin ja katsoo, että niistä ilmevät suositukset ovat yhä noudatettavissa. Rangaistuslajin valinta sakkorangaistuksen ja vankeusrangaistuksen välillä tulisi siten yhä lähtökohtaisesti määräytyä niiden mukaisesti.

Työryhmän suositus:

Työryhmä katsoo, että raja, jossa sakosta siirrytään vankeuteen määräytyy edellä mainituissa rikoslajeissa lähtökohtaisesti seuraavasti:

Varkausrikokset:

- kun omaisuuden arvo tyyppitapauksessa ylittää 1.500 euroa

- jos teko sisältää murtautumistoimia, rajana on noin 1.000 euroa

Kavallusrikokset:

- kun omaisuuden arvo ylittää 2.000 euroa

Moottorikulkuneuvon käyttövarkaudet:

- kun käyttöönotto on tapahtunut murtautumalla, vieraalla avaimella tai virtajohtoja yhdistämällä tai
- kun teosta on aiheutunut kulkuneuvolle vähäistä suurempaa vahinkoa

Törkeät rattijuopumukset:

- ensikertalaisella veren alkoholipitoisuus vähintään 1,50 promillea tai 0,66 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa
- uusijalla veren alkoholipitoisuus vähintään 1,20 promillea tai 0,53 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa

Pahoinpitelyrikokset:

- päähän kohdistuva potkiminen
- vammojen laatu (murtumat tms.)
- tekovälineen käyttäminen
- teko kohdistunut puolustuskyvyttömään tai täysin sivulliseen henkilöön

Huumausainerikokset:

- pelkän huumausaineen käytön osalta vain sakkorangaistus (huom. KKO 2003:63 ja KKO 2003:62)
- määrät, joista lähtien sovelletaan kertahallussapidosta yleensä vankeusrangaistusta:
 - hasis 100 grammaa
 - amfetamiini 10 grammaa
 - ecstasy 40 tablettia
 - LSD 40 imeytyvää yksikköä
 - kokaiini 4 grammaa
 - heroini 2 grammaa
- määrät, joista lähtien sovelletaan myynnin, välittämisen ym. osalta yleensä vankeusrangaistusta:
 - hasis 40 grammaa
 - amfetamiini 4 grammaa

- ecstasy 15 tablettia
- LSD 15 imeytyvää yksikköä
- kokaiini 2 grammaa
- heroiini 0,5 grammaa

Työryhmä katsoo, että niissä tilanteissa, joissa tuomioistuinten ratkaisu poikkeaa rangaistuslajin valinnan osalta edellä kerrotun mukaisesta pääsäännön mukaisesta rangaistuslajista, ratkaisu on perusteltava myös rangaistuslajin valinnan osalta. Sakkorangaistusta valittaessa voidaan ottaa huomioon mm. teon ja tekijän olosuhteet, ensikertalaisuus, nuori ikä sekä teon tyyppitapausta vähäisempi moitittavuus. Vastaavasti vankeusrangaistusta valittaessa voidaan ottaa huomioon mm. teon tyyppitapausta suurempi moitittavuus, teon ja tekijän olosuhteet, aikaisempi rikollisuus, tekojen samankaltaisuus ja toistuvuus sekä koventamisperusteen soveltaminen.

Oikeustapauksia mm. KKO 2003:63, KKO 2002:2 ja KKO 2001:130.

2.3.3 Valinta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä

Voimassa olevan rikoslain 2 b luvun 1 §:n 1 momentissa säädetään valinnasta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä siten, että määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Pykälän 2 momentin mukaan alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei kuitenkaan saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi.

1.1.2004 voimaan tulevassa laissa (515/2003) rangaistuslajin valinnasta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä säädetään rikoslain 6 luvun 9 §:ssä. Se on sisällöltään identtinen nykyisin voimassa olevan lain kanssa.

Hallituksen esityksessä ehdollista vankeutta koskeviksi rikoslain säännöksiksi (HE 177/2000) on todettu, että valittaessa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä ehdollinen vankeusrangaistus asetetaan lähtökohdaksi, josta tuomioistuin voi

poiketa ehdottoman vankeuden suuntaan rikoksen vakavuuden, siitä ilmenevän tekijän syyllisyyden ja tekijän aikaisemman rikollisuuden perusteella.

Rikoksen vakavuus ja rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys:

Mitä pitempi tuomittava rangaistus on, sitä vähäisemmät ovat mahdollisuudet ehdollisen vankeusrangaistuksen käyttöön. Kahden vuoden ylärajaa lähestyvissä rangaistuksissa oletuksen voitaneen katsoa jo kääntyneen päinvastaiseksi. Pitkissä vankeusrangaistuksissa täytyy löytyä erityisiä syitä ehdollisen vankeusrangaistuksen tueksi.

Rikoksen vakavuus viittaa ensi sijassa ulkoiseen teonkuvaukseen, ennen kaikkea aiheutettuun vahinkoon ja teolla tuotettuun vaaraan. Ulkoisen teonkuvauksen ohella teon moitittavuus- ja törkeysarvosteluun vaikuttaa tekijän syyllisyys. Syyllisyysarvostelu painottaa konkreettisesta teosta ilmenevää syyllisyyttä, ei esimerkiksi tekijän yleistä elämäntapaa ja sen moitittavuutta.

Aikaisempi rikollisuus:

Aikaisemmalla rikollisuudella tarkoitetaan rikoksia, joista syytetty on tuomittu rangaistukseen ennen kuin hän on syyllistynyt nyt tuomittavana olevaan rikokseen. Jos samaan konkurrensiryhmään kuuluvista eri rikoksista tuomitaan rangaistukseen kahdessa eri oikeudenkäynnissä, ensimmäisessä oikeudenkäynnissä käsitellyjä rikoksia ei voida pitää syytetyn aikaisempana rikollisuutena, vaan ehdollisen vankeusrangaistuksen mahdollisuus määräytyy rikosten vakavuuden ja tekijän syyllisyyden perusteella. Jos rikossarja koostuu suuresta määrästä rikoksia, tuomitun rikollisuus saattaa tällöin olla niin vakavaa, että hänet on myöhemmässä oikeudenkäynnissä tuomittava ehdottomaan vankeusrangaistukseen, vaikka hänet olisi ensimmäisessä oikeudenkäynnissä tuomittu ehdolliseen vankeusrangaistukseen.

Hallituksen esityksissä (HE 177/2000 ja tulevan lain osalta HE 44/2002) todetaan, että aikaisemman rikollisuuden vaikutustaan uuden rangaistuksen ehdollisuuteen ei voida määritellä täsmällisesti laissa, koska tilanteet poikkeavat toisistaan. Koska

kysymyksessä on kokonaisharkinta, jossa on otettava huomioon myös tuomittavana olevan rikoksen vakavuus ja tekijän syyllisyys, yksiselitteistä tulkintaohjetta ei voida antaa siihen kysymykseen, miten monta ehdollista vankeusrangaistusta rikoksentekijälle voidaan tuomita peräkkäin nyt tarkoitetuissa tapauksissa. Aikaisempien rikosten määrän ja rikosten törkeyden lisäksi harkintaan vaikuttaa myös uusimisoikeus. Mitä pitempi aika on kulunut aikaisemmasta tuomiosta, sitä pienempi merkitys uusimiselle on syytä antaa. Rikoksentekijän aikaisempaa rikollisuutta koskevan nimenomaisen maininnan tarkoituksena on kuitenkin vähentää useiden peräkkäisten ehdollisten vankeusrangaistusten tuomitsemisen mahdollisuutta. Mitä useammasta ja mitä vakavammasta rikoksesta tuomittava henkilö on aikaisemmin tuomittu ja mitä nopeammin hän syyllistyy uuteen rikokseen, sitä suurempi estevaikutus aikaisemmilla rikoksilla on ehdollisen vankeuden tuomitsemiselle.

Työryhmän suositus:

Työryhmä toteaa, että ehdollisen vankeuden tuomitseminen on pääsääntö silloin, kun sille asetetut muodolliset edellytykset täyttyvät. Hallituksen esityksessä ei ole annettu yksiselitteistä tulkintaohjetta siihen, miten monta ehdollista vankeusrangaistusta tekijälle voidaan tuomita peräkkäin, koska kyse on kokonaisharkinnasta. Mitä moitittavampi teko ja mitä pitempi rangaistus on, sitä vähäisemmät ovat mahdollisuudet ehdollisen vankeusrangaistuksen käyttöön. Kahden vuoden ylärajaa lähestyvissä rangaistuksissa oletuksen voi katsoa jo kääntyneen ehdottoman vankeuden puolelle. Aikaisempien rikosten lukumäärän ja rikosten törkeyden lisäksi harkintaan vaikuttaa myös uusimisoikeus. Mitä selkeämmin uusiminen osoittaa ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä, sitä vahvemman perusteen se muodostaa ehdollista rangaistusta vastaan. Mitä pitempi aika aikaisemmasta tuomiosta on kulunut, sitä pienempi merkitys uusimiselle on syytä antaa. Myös erilaiset kohtuusperusteet voivat vaikuttaa siihen, että vankeusrangaistus määrätään ehdollisena, esim. tekijän vakava sairaus, korkea ikä, huomattava korvausvelvollisuus, pitkä esitutkintavankeusaika tai että tuomittava on pitkään pysytellyt irti rikoksista ja vankilaan palauttaminen voisi katkaista myönteisen kehityksen.

Oikeustapauksia mm. KKO 1999:114, KKO 1997:140, KKO 1995:132, KKO 1994:77 ja KKO 1985-II-117

Ensikertalainen:

Työryhmä katsoo, että jos tuomioistuin päätyy rangaistuslajin valinnassaan vankeusrangaistukseen, tulisi ensikertalainen pääsääntöisesti tuomita ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Tästä tulisi poiketa lähinnä sillä perusteella, mitä vakavammasta rikoksesta on kyse eli mitä lähempänä tuomittava rangaistus on kahden vuoden enimmäismäärää. Toisaalta esim. rattijuopumusrikoksissa myös ensikertalaisen kohdalla voi tulla harvittavaksi ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitseminen, jos veren alkoholipitoisuus on ollut huomattavan korkea ja huomioon ottaen myös ajo-olosuhteet. Muita rikoslajeja, joissa myös ensikertalainen voitaisiin tuomita ehdottomaan vankeuteen, ovat mm. eräät seksuaalirikokset, talousrikokset, törkeät pahoinpitelyt ja törkeät kuolemantuottamukset.

Ensikertalaisuutta määriteltäessä on otettava huomioon konkurrenssisäännöt. Jos rikokset kuuluvat samaan konkurrenssiryhmään, mutta niistä tuomitaan rangaistukset eri oikeudenkäynneissä, ei ensimmäisessä oikeudenkäynnissä käsiteltyjä rikoksia voida pitää tekijän aikaisempana rikollisuutena.

Oikeustapauksia mm. KKO 2002:52, KKO 2001:37, KKO 2001:25, KKO 1995:143, KKO 1995:51, KKO 1995:43, KKO 1993:79, KKO 1993:12, KKO 1991:183 ja KKO 1991:112.

Uusija:

Jos vastaaja on jo aikaisemmin tuomittu ehdolliseen vankeusrangaistukseen, työryhmä katsoo, että hänelle myöhemmin tuomittava toinen vankeusrangaistus voidaan pääsääntöisesti vielä määrätä ehdollisena. Tästä tulisi poiketa lähinnä silloin, kun uuden rikoksen kohdalla on kyse varsin vakavasta rikoksesta tai kun uusi rikos on tehty varsin pian ensimmäisen ehdollisen tuomion koeajan alkamisen jälkeen. Sen sijaan, jos uusi rikos on tehty vasta ehdollisen tuomion koeajan loppuvaiheessa, se ei olisi vielä esteenä toiselle ehdolliselle vankeustuomiolle.

Työryhmä katsoo, ettei kolmatta tai sitä useampaa vankeusrangaistusta tulisi enää pääsääntöisesti määrätä ehdollisena. Se voitaisiin kuitenkin määrätä ehdollisena, jos viimeisestä tuomiosta on tekohetkellä kulunut jo useita vuosia. Samoin jos uusi rikos poikkeaa lajiltaan huomattavasti aikaisemmin tuomituista rikoksista, se voitaisiin vielä määrätä ehdollisena. Myös rikoksen vakavuuteen ja tuomittavan rangaistuksen pituuteen tulee kiinnittää huomiota.

Myös uusijoiden kohdalla on otettava huomioon konkurrenssi-säännöt. Osa rikoksista on saattanut kuulua samaan konkurrenssi-siryhmään jo aikaisemmin tuomittujen rikosten kanssa, mutta ne on käsitelty eri oikeudenkäynneissä. Tällöin rikosrekisteristä ilmenevä aikaisempien tuomioiden lukumäärä ei anna todellista kuvaa. Tältä osin on oltava riittävän tarkka, ettei tällainen jäisi huomaamatta.

Oikeustapauksia mm. KKO 1994:25 ja KKO 1993:140.

Alle 18-vuotias tekijä:

Tekohetkellä alle 18-vuotiaan tuomitseminen ehdottomaan vankeusrangaistukseen edellyttää painavia syitä. Siten alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta tulisi pääsääntöisesti aina määrätä ehdollinen vankeusrangaistus. Työryhmä katsoo, että painavina syinä tulisi kyseeseen lähinnä rikoksen vakavuus ja tekijän menettelyn moitittavuus sekä tekijän lyhyen ajan sisällä jatkuvasti toistuva syyllistyminen uusiin rikoksiin aikaisemmista ehdollisista vankeustuomioista huolimatta, mikä osoittaa tekijän piittaamattomuutta. Esim. jos nuori on toiminut häntä vanhempien rikoskumppanien liigan johtajana ja liigan jäsenet tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen tai esim. teon poikkeuksellinen raakuus tai väkivaltaisuus sekä tekojen toistuvuus ja ammattimaisuus. Ehdollisen vankeusrangaistuksen puolesta puhuvia perusteita ovat nuoren elämäntilanteen positiivinen vakiintuminen, kuten irtautuminen aikaisemmasta rikoksiin altistavasta elinympäristöstä, työ- tai koulutuspaikan hankkiminen sekä ennuste nuoren vastaisesta kehitymisestä lainkuuliaisiksi kansalaiseksi. Jos alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomitaan ehdottomaan vankeuteen, tuomiossa on tällöin perusteltava painavat syyt, jotka vaativat ehdottoman

vankeusrangaistuksen tuomitsemista. Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta on koko maassa vuonna 2001 tuomittu ehdontonta vankeutta 103 tapauksessa.

Oikeustapauksia mm. KKO 1994:22 ja KKO 1991:185.

2.3.4 Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset

Voimassa olevan rikoslain 2 b luvun 2 §:n 1 momentissa säädetään ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksista. Jos ehdollista vankeutta yksinään on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta, voidaan sen ohessa tuomita sakkoa tai, jos ehdollinen vankeus on vuotta pidempi, vähintään 20 ja enintään 90 tuntia yhdyskuntapalvelua. Pykälän 2 momentissa säädetään perusteista, joilla rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi koeajaksi valvontaan.

1.1.2004 voimaan tulevassa laissa (515/2003) ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksista säädetään rikoslain 6 luvun 10 §:ssä. Se on sisällöltään identtinen nykyisin voimassa olevan lain kanssa.

Työryhmän suositus:

Oheissakko:

Työryhmä toteaa, että oheissakkoa käytetään vakiintuneesti oheisseuraamuksena etenkin törkeää rattijuopumusta koskevis- sa rikoksissa. Muissa rikoslajeissa sen käyttäminen on huomattavasti vähäisempää. Edellä mainitun tilaston mukaan vuonna 2001 noin 88 prosenttia kaikista oheissakoista on tuomittu törkeistä rattijuopumuksista. Muiden rikosten osuus tuomittujen oheissakkojen määrästä on yhteensä vain noin 12 %. Törkeistä rattijuopumuksista tuomittuihin ehdollisiin vankeusrangaistuksiin on oheissakko liittynyt vuonna 2001 90,7 % tuomioista. Pahoinpitelyn osalta vastaava luku on 14,6 %, törkeän pahoinpitelyn osalta 6,8 %, varkauden osalta 9,5 %, törkeän varkauden osalta 6,5 %, huumausainerikoksen osalta 10,0 % ja törkeän huumausainerikoksen osalta 7,0 %.

Työryhmä katsoo, että aikaisempi käytäntö tulisi edelleen säilyttää. Oheissakkoa tulisi käyttää lähinnä törkeää rattijuopumusta koskevissa rikoksissa, joissa sitä tuomitaan myös ensikertalaiselle. Muissa rikoslajeissa sitä voisi käyttää lähinnä silloin, kun tuomittavalle olisi tulossa jo toinen tai useampi ehdollinen vankeusrangaistus.

Yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena:

Yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tulee lain mukaan kysymykseen vain tilanteissa, joissa ehdollinen vankeus on vuotta pidempi. Tämä rajaa sen käyttöä huomattavasti, koska suurin osa ehdollisista vankeusrangaistuksista on tätä lyhyempiä. Yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena on tähän saakka sovellettu käytännössä harvoin. Se on tullut käyttöön vasta 1.9.2001 voimaan tulleen lainmuutoksen myötä. Tilastojen mukaan koko maassa on ajalla 1.9.-31.12.2001 tuomittu yhteensä 132 yli vuoden pituista ehdollista vankeusrangaistusta, joihin tätä seuraamusta olisi voitu soveltaa. Niistä on tuomittu 15 kertaa yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena. Myös ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tuomittava yhdyskuntapalvelu edellyttää sitä, että tuomittava on antanut siihen suostumuksensa ja että hänen voidaan olettaa selviävän siitä. Siten myös tässä tilanteessa on hankittava yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvitys.

Työryhmä katsoo, että yhdyskuntapalvelua oheisseuraamuksena tulisi käyttää lähinnä vakavissa rikoksissa, joissa joudutaan käymään rajanvetoa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä ja joissa lopulta päädytään ehdolliseen vankeuteen. Ensikertalaiselle sitä ei pääsääntöisesti tulisi tuomita.

Valvonta:

Voimassa olevan rikoslain 2 b luvun 2 §:n 2 momentin mukaan rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi koeajaksi valvontaan, milloin tätä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi sekä uusien rikosten estämiseksi.

1.1.2004 voimaan tulevassa laissa (515/2003) valvonnasta säädetään rikoslain 6 luvun 10 §:n 2 momentissa. Se vastaa sisältöään nykyisin voimassa olevaa lakia.

Nykyisin voimassa olevaa lakia koskevassa hallituksen esityksessä (177/2000) on todettu, että rikosentekijä tuomittaisiin valvontaan, milloin valvonnan voi tekijän henkilökohtaisten olojen perusteella olettaa edistävän hänen sosiaalista selviytymistään ja vähentävän uusien rikosten todennäköisyyttä. Vuonna 1997 tekohetkellä korkeintaan 20 vuotiaille nuorille määrättyistä ehdollisista noin 85 %:iin on liittynyt valvonta.

Työryhmä katsoo, että aikaisempaa käytäntöä tulisi edelleen noudattaa. Siten rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt tulisi pääsääntöisesti tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi koeajaksi valvontaan. Tuomioistuimen tulisi lähtökohtaisesti ”hyväksyä” sosiaaliviranomaisen näkemys valvonnan tarpeellisuudesta / tarpeettomuudesta.

Työryhmä huomauttaa vielä muutoksesta, joka on tullut voimaan 1.9.2001. Aikaisemmin ehdolliseen vankeuteen alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomittu henkilö oli suoraan lain nojalla koeaikana valvonnan alainen, ellei tuomioistuin ollut tuomiossaan määrännyt, ettei häntä ole asetettava valvontaan. Nykyään valvontaan joutuminen edellyttää nimenomaista määrystä siitä tuomiossa.

2.3.5 Yhteisen vankeusrangaistuksen määrääminen

Rikoslain 7 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan, jos joku on tuomittava samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta vankeusrangaistukseen, hänet tuomitaan rikoksista yhteiseen vankeusrangaistukseen, jollei muualla laissa toisin säädetä.

7 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan jos jostakin rikoksesta olisi tuomittava vankeutta ja yhdestä tai useammasta muusta rikoksesta sakkoa, tuomioistuin saa tuomita kaikista rikoksista yhteisen vankeusrangaistuksen taikka joistakin niistä yhteisen vankeusrangaistuksen ja sen ohella muista rikoksista sakkoa.

Työryhmän suositus:

Työryhmä katsoo vallitsevan rangaistuskäytännön olevan se, että RL 7 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tilanteessa kaikista samalla kertaa tuomittavista rikoksista tuomitaan yhteinen vankeusrangaistus. Yhteisen vankeusrangaistuksen ohella ei muista rikoksista yleensä tuomita erillistä sakkorangaistusta. Työryhmä katsoo, että vallitsevaa käytäntöä ei ole syytä muuttaa. Siten kaikista samalla kertaa tuomittavista rikoksista tulisi tuomita pääsääntöisesti vain yhteiseen vankeusrangaistukseen.

2.3.6 Yhdyskuntapalveluun tuomitseminen

Laissa yhdyskuntapalvelusta 3 §:n 1 momentissa säädetään yhdyskuntapalveluun tuomitsemisesta, että rikoksenteijä, 1) joka tuomitaan vankeuteen, 2) jolle määrätään yhteinen vankeusrangaistus tai 3) jonka ehdollinen vankeusrangaistus määrätään pantavaksi kokonaan tai osaksi täytäntöön, tuomitaan pituudeltaan määrätyn, enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta yhdyskuntapalveluun, jollei ehdottomien vankeusrangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten tai muiden painavien syiden ole katsottava olevan esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. Lain 4 §:n mukaan yhdyskuntapalveluun tuomitseminen edellyttää tuomitun suostumusta siihen ja sitä, että hänen voidaan olettaa suoriutuvan siitä.

1.1.2004 voimaan tulevassa laissa (515/2003) yhdyskuntapalvelusta säädetään rikoslain 6 luvun 11 §:ssä. Se vastaa sisällöltään nykyisen lain 3 §:n ja 4 §:n säännöksiä.

Lain mukaan muodollisten edellytysten täytyessä yhdyskuntapalveluun tuomitseminen on siten pääsääntö. Tämän mukaisesti tuomittava tulisi siten lähtökohtaisesti tuomita yhdyskuntapalveluun, ellei sille ole olemassa lainkohdassa tarkoitettua estettä.

Yhdyskuntapalvelun käyttöaste on vuonna 2001 ollut 34,9 %. Käyttöaste tarkoittaa yhdyskuntapalveluna tuomittujen rangaistusten osuutta niistä ehdottomana tuomituista vankeusrangaistuksista, jotka ovat asteikon puolesta muuntokelpoisia yhdys-

kuntapalveluiksi. Käyttöaste on viime vuosina jonkin verran alentunut. Käyttöaste on ollut vuonna 1995 37,2 %, vuonna 1996 44,6 %, vuonna 1997 46,6 %, vuonna 1998 43,3 %, vuonna 1999 38,1 %, vuonna 2000 34,8 % ja vuonna 2001 34,9 %.

Vuonna 2001 tuomituista ehdottomista vankeusrangaistuksista eniten yhdyskuntapalvelua on käytetty törkeissä rattijuopumuksissa, joissa sen osuus on 53,7 %. Pahoinpitelyissä sitä on käytetty 43,6 %, varkauksissa 29,7 %, huumausainerikoksissa 25,6 %, törkeissä varkauksissa 12,9 % ja törkeissä pahoinpitelyissä 11,7 %. Törkeiden pahoinpitelyjen osalta on huomattava, että 1.9.2001 jälkeen tehtyjen tekojen osalta yhdyskuntapalvelu ei tule enää ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta kyseeseen, koska teon minimirangaistus ylittää 8 kuukautta.

Yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen esteperusteet:

Ehdottomat vankeusrangaistukset:

Hallituksen esityksen (HE 144/1996 ja tulevan lain osalta HE 44/2002) mukaan esteperusteena mainitut ehdottomat vankeusrangaistukset tarkoittavat sitä, että ensinnäkin aiemmin tuomitun vankeusrangaistuksen täytäntöönpano voi konkreettisesti estää yhdyskuntapalvelun suorittamisen. Täytäntöönpantava vankeusrangaistus voi olla niin pitkä, ettei yhdyskuntapalvelun suorittaminen sen vuoksi olisi normaalissa ajassa mahdollista. Jos täytäntöönpantava vankeusrangaistus merkittävästi viivästyttäisi yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanon säännömukaista aloittamista, yhdyskuntapalveluun ei tulisi tuomita. Esteenä voi olla myös vankeusrangaistuksen ankaruus sinänsä. Törkeästä rikoksesta hiljattain tuomitulle ei yleensä ole syytä määrätä yhdyskuntapalvelua silloinkaan, kun vankeusrangaistuksen täytäntöönpano ei konkreettisesti estäisi palvelun suorittamista. Huomiota tulee kiinnittää myös tuomittavana olevan rangaistuksen ankaruuteen sikäli, että mitä lähempänä se on laissa säädettyä kahdeksan kuukauden rajaa, sitä enemmän painoa tulee antaa perusteille, jotka voivat estää yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen. Huomiota tulee kiinnittää myös siihen aikaan, joka rikoksesta on kulunut. Vuosien takaisille rikoksille ei yleensä tulisi antaa merkitystä tehtäessä valintaa yhdyskuntapalvelun ja vankeusrangaistuksen välillä.

Lakivaliokunnan mietinnön (15/1996) mukaan pelkkä kokonaisrikollisuus voi olla esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. Toistuvasti vankilassa olleille jatkuvasti rikokseen syyllistyneille ”taparikollisille” yhdyskuntapalvelu on varsinkin silloin, kun rikokset jatkuvat suhteellisen pian vankilasta vapautumisen jälkeen, yleensä tarkoitukseton vaihtoehto.

Korkeimman oikeuden ratkaisuissa KKO 2003:77 (29.8.2003) ja KKO 2000:11 (2.2.2000) on katsottu, että tuomitujen, jotka on aikaisemmin tuomittu lukuisia eri kertoja ehdottomiin vankeusrangaistuksiin ja jotka ovat olleet jo useampia kertoja vankilassa suorittamassa vankeusrangaistusta (4 ja 3 kertaa), mutta joita ei ole aikaisemmin tuomittu yhdyskuntapalveluun, aikaisempi rikollisuus ei kyseisissä tapauksissa ole ollut esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. Ensiksi mainitussa tapauksessa KKO on katsonut tuomitun elämäntilanteen vakiintuneen aikaisemmasta ja jälkimmäisessä, että tuomittu ei ole viime vuosina syyllistynyt rikoksiin toistuvasti eikä myöskään lyhyen ajan kuluttua vankilasta vapautumisen jälkeen eikä hänen aikaisempi rikollisuutensa seuraamusten perusteella arvioituna ole ollut kovin vakavaa.

Aiemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset:

Edellä mainituissa hallituksen esityksissä on todettu, että yksi aiempi yhdyskuntapalvelurangaistus ei yleensä voisi estää uuden tuomitsemista, mutta kaksi aikaisempaa voisivat. Myös harkittaessa aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten vaikutusta uuden tuomitsemiseen tulee huomiota kiinnittää sekä aiemmista rikoksista kuluneeseen aikaan että rangaistusten ankaruuteen.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO:2003:34 (7.4.2003) katsonut, että kaksi aikaisempaa yhdyskuntapalvelutuomiota eivät ole kyseisessä tapauksessa olleet esteenä vielä kolmannenkin yhdyskuntapalvelutuomion tuomitsemiselle.

Muut painavat syyt:

Edellä mainituissa hallituksen esityksissä on todettu, että painava syy voi liittyä esim. sen rikoksen laatuun, josta tuomittava rangaistus on parhaillaan harkittavana (esim. siveellisyysri-

kokset tai huumausainerikokset). Painava syy voi liittyä myös rikoksen tekohetkeen. Jos esim. yhdyskuntapalveluun tuomittu välittömästi tuomion saatuaan syyllistyy samanlaiseen rikokseen, josta tuomio on saatu, uudesta rikoksesta voi olla perusteltua olla tuomitsematta yhdyskuntapalveluun.

Työryhmän suositus:

Työryhmä katsoo, että harkittaessa ehdottomien vankeusrangaistusten estevaikutusta yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle, on huomioon otettava nyt tuomittavana olevan rangaistuksen ankaruus. Mitä lähempänä se on kahdeksan kuukauden rajaa, sitä enemmän tulee antaa painoa perusteille, jotka voivat estää yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen. Huomioon on otettava myös aikaisempien rangaistusten lukumäärä ja ankaruus, uusimisopeus sekä aikaisempien rikosten laatu ja aika, joka niistä on kulunut. Törkeästä rikoksesta hiljattain tuomitulle ei yleensä ole syytä määrätä yhdyskuntapalvelua silloinkaan, kun vankeusrangaistuksen täytäntöönpano ei konkreettisesti estäisi palvelun suorittamista. Mitä pitempi aika vankeusrangaistuksen tuomitsemiseen johtavasta rikoksesta on kulunut, sitä suurempi on mahdollisuus yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle. Vuosien takaisille rikoksille ei yleensä tulisi antaa merkitystä tehtäessä valintaa yhdyskuntapalvelun ja vankeusrangaistuksen välillä. Jatkuvasti toistuva rikoksiin syyllistyminen estää yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen. Tuomittavan elämäntilanteessa tapahtunut olennainen muutos parempaan suuntaan rikoksen tekemisen jälkeen saattaa myös puoltaa yhdyskuntapalvelun tuomitsemista. Harkittaessa aikaisempien ehdottomien vankeusrangaistusten lukumäärän estevaikutusta yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle, ei sen osalta voida antaa mitään sitovaa lukumäärää, koska kyse on kokonaisharkinnasta. Työryhmä katsoo, että lähtökohtaisesti jo 3 - 4 aikaisempaa ehdotonta vankeusrangaistusta muodostaa esteen yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle, ellei niistä ole kulunut jo huomattavan pitkä aika.

Työryhmä katsoo, että yksi aikaisempi yhdyskuntapalvelurangaistus ei vielä yleensä estä uuden yhdyskuntapalvelun tuomitsemista. Siten tuomittavalle voidaan muodollisten edellytysten täytyessä pääsääntöisesti tuomita vielä toinenkin yhdyskunta-

palvelutuomio. Harkittaessa sitä, miten monta kertaa tuomittava voidaan tuomita yhdyskuntapalveluun, kyse on aina tapauskoh- taisesta kokonaisharkinnasta. Mitään sitovaa lukumäärää sille, miten monta kertaa tuomittava voidaan tuomita yhdyskunta- palveluun, ei voida antaa. Työryhmä lähtee kuitenkin siitä, että pääsääntöisesti kolmatta yhdyskuntapalvelutuomiota ei tulisi enää tuomita. Sitäkin useamman yhdyskuntapalvelutuomion tuomitsemiseen täytyy olla olemassa jo poikkeuksellisia syitä. Työryhmä katsoo, että aikaisemman yhdyskuntapalvelutuomion suorittamisen epäonnistuminen yleensä muodostaa esteen uuden yhdyskuntapalvelutuomion tuomitsemiselle, varsinkin jos siitä ei ole vielä kulunut kovin pitkää aikaa.

Myös yhdyskuntapalvelurangaistusten kohdalla on otettava huomioon konkurrenssisäännöt. Osa rikoksista on saattanut kuulua samaan konkurrenssiryhmään jo aikaisemmin tuomittu- jen rikosten kanssa, mutta ne on käsitelty eri oikeudenkäynneis- sä. Tällöin rikosrekisteristä ilmenevä aikaisempien tuomioiden ja yhdyskuntapalvelurangaistusten lukumäärä ei anna todellista kuvaa.

Oikeustapauksia mm. KKO 2003:77, KKO 2003:34 ja KKO 2000:11.

2.4 TYÖRYHMÄN TAVOITTEET JA SUOSITUKSET

1. rangaistuslajin valinnassa sakkorangaistuksen ja vankeusran- gaistuksen välillä noudatetaan aikaisempien työryhmien rapor- teissa esitettyjä suosituksia

- työryhmä 1/1999 anastusrikosten rangaistuskäytäntö
- työryhmä 2/1999 liikennejuopumusrikosten rangaistus- käytäntö
- työryhmä 3/1999 pahoinpitelyrikosten rangaistuskäytäntö
- työryhmä 1/2000 huumausainerikosten rangaistuskäytäntö
- Rovaniemen hovioikeuspiirin laatupäivillä 25.-26.10.2001 hyväksytty taulukko soveltamisohjeineen seuraamusten määräämisestä rattijuopumusrikoksista, joka taulukko on päivitetty 5.2.2003

2. muodollisten edellytysten täytyessä vankeusrangaistus tuomitaan pääsääntöisesti ehdollisena
3. ensikertalainen tuomitaan vain poikkeuksellisesti ehdottomaan vankeusrangaistukseen
4. uusijan osalta vielä toinenkin vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdollisena ottaen etenkin huomioon uuden rikoksen vakavuus ja koeajan alkamisesta kulunut aika
5. kolmatta tai sitä seuraavia vankeusrangaistuksia ei enää pääsääntöisesti määrätä ehdollisena
6. oheissakkoa käytetään vakiintuneen oikeuskäytännön mukaisesti törkeää rattijuopumusta koskevissa rikoksissa
muiden rikosten osalta oheissakkoa voidaan käyttää ja lähinnä silloin, kun tuomittavalle on tulossa jo toinen ehdollinen vankeusrangaistus
7. yhdyskuntapalvelua ehdollisen vankeusrangaistuksen oheis-seuraamuksena käytetään lähinnä vain tilanteessa, jolloin on kysymys rajatapauksesta ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välillä
8. alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tekijä määrätään pääsääntöisesti koeajaksi valvontaan, milloin sitä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi sekä uusien rikosten estämiseksi
9. kaikista samalla kertaa tuomittavista rikoksista määrätään yhteinen vankeusrangaistus, jos niistä yhdestäkin on tulossa vankeusrangaistus
10. yhdyskuntapalveluseuraamus tuomitaan kaksi kertaa, ei pääsääntöisesti kolmatta kertaa

2.5 OIKEUSTAPAUKSIA

Ehdoton vankeus:

KKO 2002:52 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö - 1 v 8 kk ehdotonta vankeutta ensikertalaiselle.

KKO 1995:143 Vaaran aiheuttaminen (kohdistunut turvapai-
kanhakijaan) - 1 v ehdotonta vankeutta ensikertalaiselle.

KKO 1995:51 Jatkettu törkeä varkaus (pankin palveluksessa
ollut anastanut obligatioita n. 2 milj. mk:n arvosta) - 2 v ehdo-
tonta vankeutta ensikertalaiselle.

KKO 1995:43 Jatkettu huumausainerikos ym. (tekijän omis-
tamassa kahvilassa myyty hasista) - 4 kk ehdotonta vankeutta
ensikertalaiselle.

KKO 1993:79 Jatkettu petos (katteettoman luottokortin käyttö
ym.) - ehdotonta vankeutta ensikertalaisille (A 1 v 3 kk 23 pv,
B 1 v 2 kk ja C 10 kk).

KKO 1993:12 Jatkettu törkeä pahoinpitely ym. (tekosarja ai-
heuttanut huomattavaa kipua, pelkoa ja kärsimystä, ollut nöy-
ryyttävä ja ihmisarvoa loukkaava, tehty julmalla tavalla piittaamatta ruumiillisesta ja henkisestä koskemattomuudesta) - 1v 11
kk ehdotonta vankeutta ensikertalaiselle.

KKO 1991:183 Jatkettu vesilain säännösten rikkominen (sellu-
loosatehtaalta useita vuosia päästetty järveen jätevettä lupae-
doissa määrätyn kuormitusrajan huomattavasti ylittäen) - 4 kk
ehdotonta vankeutta ensikertalaiselle.

KKO 1991:112 Ytt törkeä rattijuopumus ja liikenteen vaaran-
taminen (humalatilalla 2,86 promillea, huomattava ylinopeus
keskusta-alueella) - 3 kk ehdotonta vankeutta, vaikka ei ollut
aikaisemmin tuomittu vastaavasta rikoksesta.

KKO 1993:72 Ytt törkeä rattijuopumus ja liikenteen vaaranta-
minen - Tehty aikaisemman törkeästä rattijuopumuksesta tuo-
mitun ehdollisen rangaistuksen koetusaikana - 75 pv ehdotonta
vankeutta.

KKO 2001:25 Kirjanpitorikos, velallisen epärehellisyys ym. - Huomattavaa korvausvelvollisuutta ei pidetty rangaistuksen ehdollisuutta puoltavana seikkana, kun kysymys oli sen vahingon korvaamisesta, jota vastaavan hyödyn hankkimiseen rikoksella oli pyritty (1,3 milj mk) - 1 v ehdotonta vankeutta ensikertalaiselle.

KKO 2001:24 Avunanto törkeään veropetokseen ja avunanto kirjanpitorikokseen - Huomattavaa korvausvelvollisuutta ei pidetty rangaistuksen ehdollisuutta puoltavana seikkana, kun kysymys oli sen vahingon korvaamisesta, jota vastaavan hyödyn hankkimiseen rikoksella oli pyritty (1,1 milj mk), tuomitun itsensä saama hyöty 25.000 mk - 1 v ehdotonta vankeutta (yksi aikaisempi ehdollinen vankeus).

Ehdollinen vankeus:

KKO 2002:2 Pahoinpitely (kohdistunut 7 vuotiaaseen lapseen) - 3 kk ehdollista vankeutta.

KKO 2001:130 Varkaus (kohdistunut sairaalassa hoidettavana olleeseen iäkkääseen liikuntarajoitteiseen potilaaseen, anastettu käsilaukusta 1.050 mk, tekijänä sairaanhoitaja) - 60 pv ehdollista vankeutta.

KKO 1999:114 Törkeä virka-aseman väärinkäyttäminen ja avunanto törkeän petoksen yritykseen - Viraltapano ollut huomattava lisärangaistus - 1 v ehdollista vankeutta ensikertalaiselle.

KKO 1997:140 Törkeä petos - Tuomittu taloudellisiin oloihin nähden huomattavaan vahingonkorvausvelvollisuuteen - 1 v ehdollista vankeutta ensikertalaiselle.

KKO 1995:132 Jatkettu törkeä veropetos - Oikeudenkäynnin pitkittyminen ja siitä aiheutunut haitta - 1 v 5 kk ehdollista vankeutta ja oheissakko ensikertalaiselle.

KKO 1994:77 Virkamiehen väkivaltainen vastustaminen - Aikaisemmista rikoksista kulunut pitkäaikainen aika sekä sairaiden perheenjäsenten riippuvuus tekijän huolenpidosta - 4 kk ehdollista vankeutta.

KKO 1985-II-117 Törkeä veropetos ym - Veronkorotuksina aiheutuneet taloudelliset seuraukset otettu huomioon - 8 kk ehdollista vankeutta ja oheissakko ensikertalaiselle.

KKO 1994:25 Luvattoman käytön yritys ja varkaus - Tehty yli vuosi viimeisen koeajan päättymisestä, aikaisemmasta rikoksesta kulunut n. 4 vuotta, 5 aikaisempaa ehdollista tuomiota, osa tuomioista kattaa samaan konkurrenssiryhmään kuuluvia rikoksia - 60 pv ehdollista vankeutta.

KKO 1993:140 Varkaus ym. - Tuomituiilla 2 aikaisempaa ehdollista vankeustuomiota. P:n osalta aikaisemmat tuomiot kattaneet samaan konkurrenssiryhmään kuuluneet rikokset. Uudet rikokset tehty ennen aikaisemmin tuomitun ehdollisen rangaistuksen koetusajan päättymistä. Ne poikkesivat hänen aikaisemmista rikoksistaan. S:n osalta uudet rikokset tehty vasta aikaisemmin tuomittujen ehdollisten rangaistusten koetusajan päättymisen jälkeen. Lukuisuudesta huolimatta uudet rikokset eivät ole yksittäisinä tekoina olleet erityisen törkeitä. Hänen elämäntilanteessa oli tapahtunut myönteistä kehitystä. - P:lle 70 pv ehdollista vankeutta ja S:lle 1 v ehdollista vankeutta.

KKO 1991:37 Ammattimainen alkoholipitoisen aineen välittäminen - Rikoksen laatu ei este ehdolliselle vankeudelle - 10 kk ehdollista vankeutta ensikertalaiselle.

KKO 1994:22 Nuorena henkilönä ryöstö - Tekijä 16-vuotias, ei painavia syitä ehdottomalle vankeusrangaistukselle, myönteinen arvio tulevaisuudesta - 2 vuotta ehdollista vankeutta ensikertalaiselle.

KKO 1991:185 Nuorena henkilönä tapon yritys - Ei painavia syitä ehdottomalle vankeusrangaistukselle; saattanut käsittää tilanteen uhkaavaksi, myönteinen arvio tulevaisuudesta - 2 v ehdollista vankeutta ensikertalaiselle.

KKO 2001:37 Kaikki rikokset olisi voitu käsitellä samalla kertaa - ehdoton vankeus muutettu ehdolliseksi.

Sakkorangaistus:

KKO 2003:63 Huumausainerikos - Vastaaja pitänyt hallussaan hasista yht. 500 gr, suurimpien kerralla hallussa pidettyjen määrin ollessa noin 100 gr ja 60 gr sekä käyttänyt tämän huumausaineen itse - 80 päiväsakkoa.

KKO 2003:62 Huumausaineen käyttörikos - Vastaaja käyttänyt hasista n. 3 gr viikossa ja yhteensä n. 75 gr vuoden aikana - 30 päiväsakkoa.

Yhdyskuntapalvelu:

KKO 2003:77 Yhdyskuntapalvelu - Vastaaja tuomittu aikaisemmin lukuisia kertoja ehdottomiin vankeusrangaistuksiin ja ollut kaikkiaan neljästi suorittamassa vankeusrangaistusta. Hänen elämäntilanteensa on myöhemmin muuttunut. - Aikaisempi rikollisuus ja aikaisemmin tuomitut ehdottomat vankeusrangaistukset eivät olleet esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle (120 tuntia).

KKO 2003:34 Yhdyskuntapalvelu - Vastaaja tuomittu aikaisemmin kaksi eri kertaa törkeistä rattijuopumuksista ym. yhdyskuntapalveluun, jotka oli jo suoritettu nyt kyseessä olevan uuden törkeän rattijuopumuksen tekohetkellä. - Aikaisemmat kaksi yhdyskuntapalvelutuomiota eivät olleet esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle vielä tästä törkeästä rattijuopumuksesta (3. kerta).

KKO 2000:11 Yhdyskuntapalvelu - Vastaaja tuomittu aikaisemmin lukuisia kertoja ehdottomiin vankeusrangaistuksiin ja ollut kaikkiaan kolmesti suorittamassa vankeusrangaistusta. Vastaaja ei ollut viime vuosina syyllistynyt rikoksiin toistuvasti, eikä myöskään lyhyen ajan kuluttua vankilasta vapautumisen jälkeen eikä hänen aikaisempi rikollisuutensa seuraamusten perusteella arvioituna ollut kovin vakavaa. - Aikaisempi rikollisuus ei ollut esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle (45 tuntia).

2.6. LÄHTEET

Oikeustilastollinen vuosikirja 2002

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yhdyskuntapalvelusta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 144/1996 vp

Lakivaliokunnan mietintö 15/1996 hallituksen esitykseen HE 144/1996 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle ehdollista vankeutta koskeviksi rikoslain säännöksiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 177/2000 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi HE 44/2002 vp

Olavi Heinonen, Pekka Koskinen, Tapio Lappi-Seppälä ym:
Rikosoikeus (2002)

Tapio Lappi-Seppälä: Rikosten seuraamukset (2000)

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lauluhankkeen työryhmäraportit I-IV

3. KÄYTÄNTÖJEN YHTENÄISTÄMINEN EHDOLLISEN RANGAISTUKSEN TÄYTÄNTÖÖN- PANOSSA

Työryhmän 3/2003 raportti

Työryhmän jäsenet

Käräjätuomari Tapio Kamppinen, puheenjohtaja
Käräjätuomari Kaisa Helevä-Vuoti
Laamanni Ville Konsén
Laamanni Lars Lindh
Viskaali Markku Lindqvist
Ma. käräjäviskaali Katja Sankala
Käräjäviskaali Teija Simula-Moberg
Käräjätuomari Ritva Toivola
Käräjätuomari Ritva Väisänen
Käräjätuomari Matti Ylianunti
Käräjätuomari Kari Ylönen
Hovioikeudenlaamanni Eero Yrttiaho

3.1 JOHDANTO

Työryhmän aiheena on käytäntöjen yhtenäistäminen ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanossa. Käytännössä kysymys on ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta.

Pääosin raportti perustuu tuomareille ja syyttäjille lähetettyyn kyselyyn ja siihen saatujen vastausten analysointiin.

Suosituksissa ei pyritä muuttamaan vallitsevia käytäntöjä vaan yhtenäistämään syyttäjien ja käräjäoikeuksien ratkaisuja ja ratkaisujen perustana olevia seikkoja. Kyselyllä on pyritty löytämään ne yhteiset tekijät, joiden perusteella ratkaisut tapahuvat.

3.2 LAINSÄÄDÄNTÖ

Ehdollista vankeutta koskevat säännökset ovat rikoslain 2 b luvussa. Sen 5 §:n mukaan

Tuomioistuimien voi määrätä ehdollisen vankeuden pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Tällöin täytäntöönpantavasta rangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittavasta rangaistuksesta määrätään yhteinen ehdoton vankeusrangaistus muista rikoksista samalla kertaa tuomittavien vankeusrangaistusten kanssa noudattamalla mitä rikoslain 7 luvussa säädetään.

Tuomioistuimien voi myös määrätä ehdollisen vankeuden täytäntöönpantavaksi vain osaksi, jolloin rangaistus jää muilta osin ehdolliseksi entisiin koeajoin.

Ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpano on tuomioistuimen harkinnassa. Edellytyksenä on kuitenkin, että uudesta rikoksesta tuomitaan ehdotonta vankeutta. Ehdollisena tuomittu vankeusrangaistus tai sakkorangaistus ei voi johtaa aikaisemmin tuomitun ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoon. Uusi rikos tulee olla tehty ennen koeajan päättymistä.

Lisäedellytyksenä on se, että syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä.

Laissa ei ole tarkemmin määritelty niitä syitä, joihin tuomioistuimen tulisi kiinnittää huomiota harkitessaan ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanon tarvetta.

Aikaisempi ehdollinen vankeusrangaistus voidaan määrätä täytäntöön pantavaksi paitsi kokonaan myös vain osaksi. Jos ehdollisia rangaistuksia on useampia, voidaan vain jokin rangaistus määrätä täytäntöön pantavaksi.

Jos ehdollinen vankeus määrätään pantavaksi täytäntöön kokonaan tai osaksi ja tekijä tuomitaan uudesta rikoksesta ehdotomaan vankeuteen, tulevat sovellettaviksi yhteistä vankeusrangaistusta koskevat rikoslain 7 luvun säännökset. Kaikista rikoksista tuomitaan tällöinen yhteinen vankeusrangaistus.

3.3 KIRJALLISUUS

Työryhmän aihetta on käsitelty oikeuskirjallisuudessa hyvin niukasti. Korkeimman oikeuden ennakkotapauksiakaan ei ole juuri oikeuskirjallisuudessa kommentoitu.

Ennen 1.9.2001 voimaantullutta lainmuutosta kirjoituksissa oli kritisoitu ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain 4 §:n mukaista ”pakkotäytäntöönpanoa” ja sitä, ettei ollut mahdollista määrätä vain osa aikaisemmasta rangaistuksesta täytäntöön.

Ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa harkittaessa huomioon otettavina seikkoina on mainittu (muun muassa Tapio Lappi-Seppälän väitöskirja Rangaistuksen määräämisestä I, 1987, s. 560 ss) uudesta rikoksesta tuomittavan rangaistuksen laatu ja määrä, koetusajan kuluminen ennen uutta tekoa ja syytteen nostamisen ajankohta suhteessa koetusajan päättymiseen.

Lisäksi olisi arvioitava, onko todennäköistä, että vastaaja syylistyy vielä uusiin tekoihin. Merkitystä olisi myös uuden teon laadulla, eli onko se ollut vakava, harkittu ja suunnitelmallinen ja onko se ollut tekotavaltaan samanlainen kuin aikaisempi teko.

Vielä olisi otettava huomioon tekijän henkilöön liittyvät seikat, kuten nuoruus tai poikkeuksellisen korkea ikä. Samoin esimerkiksi tekijän sairaus tai muusta syystä johtuva täytäntöönpanon ilmeinen haitallisuus saattaisi puoltaa lykkääntymisedun säilyttämistä.

Uudemmissa kirjoituksissa (esimerkiksi Tapio Lappi-Seppälä teoksessa Heinonen, Koskinen ym. Rikosoikeus 2. p. 2002, s. 271 ss) todetaan, että ehdollinen vankeus on perusluonteeltaan varoitus, joka merkitsee, että rangaistuksen täytäntöönpano lykkääntyy määräajaksi.

Tämän lykkääntymisedun menettäminen eli ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpano on nykyisin voimassa olevan lain mukaan aina tuomioistuimen harkinnassa.

Täytäntöönpanon tarvetta harkittaessa ohjeeksi tulisi ottaa yleiset rangaistuksen lajivalintaperusteet. Huomiota tulisi siten kiinnittää muun muassa aikaisempien ehdollisten rangaistusten lukumäärään, uudesta rikoksesta tuomittavan rangaistuksen pituuteen ja koeajan kulumiseen. Mitä lähempänä ollaan koeajan umpeenkulumista, sitä painavimmat perusteet tulee olla ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanemiseksi. Mitä useampia aikaisempia ehdollisia rangaistuksia, mitä törkeämpi uusi rikos ja mitä vähäisempi osa koeajasta on kulunut, sitä painavimmat perusteet on määrätä aikaisempi ehdollinen vankeus täytäntöön pantavaksi. Kyse on viime kädessä eräästä rangaistuksen mittaamisen erityistilanteesta, joten ratkaisussa on merkitystä myös muilla mittaamisperusteilla.

Ehdollinen rangaistus voidaan määrätä täytäntöön pantavaksi vain osaksi, jolloin päätöksessä on mainittava edelleen ehdolliseksi jäävän rangaistuksen pituus ja koetusajan päättymispäivä. Jos ehdollisia rangaistuksia on kaksi tai useampia, niistä voidaan määrätä pantavaksi täytäntöön vain osa. Tämä mahdollisuus lieventää etenkin nuorissa ikäryhmissä esiintynyttä kasvatusongelmaa eli tilannetta, jossa nuorelle kertyy lukuisia ehdollisia vankeusrangaistuksia, jotka kaikki pannaan kerralla täytäntöön. Näin kokonaisseuraamus ja samalla nuoren ensimmäinen vankilatuumio muodostuu kohtuuttoman pitkäksi.

Martti Majanen (kirjoituksessaan Jälkikonkurrenssista Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisemassa teoksessa Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII, 2003, s. 189 ss.) katsoo, että silloin kun aikaisempi ehdollinen vankeus voidaan määrätä pantavaksi täytäntöön, tuomioistuimella on harkintavalta arvioida sitä rangaistuskokonaisuutta, joka tulee tuomittavaksi ehdottomana vankeutena. Tällöin monissa tapauksissa riittää, että uudesta rikoksesta tuomitaan ehdotonta vankeutta, mutta aikaisempaa ehdollista rangaistusta ei määrätä täytäntöön pantavaksi.

3.4 TILASTOT

Ehdollisia vankeusrangaistuksia on Suomessa määrätty eri vuosina seuraavasti:

Vuosi	Tuomittu ehdollisia rangaistuksia	Määrätty ehdollisia rangaistuksia täytäntöön pantavaksi	Täytäntöön pantavaksi määrätty prosentteina tuomituista
1999	12.548	396	3,16
2000	13.974	421	3,01
2001	14.342	533	3,72

Vastaavat luvut Rovaniemen hovioikeuspiirin käräjäoikeuksissa ovat:

Vuosi	Tuomittu ehdollisia rangaistuksia	Määrätty ehdollisia rangaistuksia täytäntöön pantavaksi	Täytäntöön pantavaksi määrätty prosentteina tuomituista
1999	1.089	26	2,39
2000	1.172	19	1,62
2001	1.299	25	1,92

Eri vuosina on ehdollisia rangaistuksia koko Suomessa määrätty vain osaksi täytäntöön seuraavasti:

1999	11
2000	4
2001	8

Tilastoista on nähtävissä, että täytäntönpantujen ehdollisten rangaistusten määrä suhteessa tuomittuihin rangaistuksiin on hyvin vähäinen. Määrääminen vain osaksi täytäntöön on harvinaisuus.

Rovaniemen hovioikeuden alueella täytäntönpantujen osuus on vielä vähäisempi kuin muualla Suomessa

Työryhmälle oli varsin suuri yllätys, kuinka vähän ehdollisia rangaistuksia lopulta määrätään pantavaksi täytäntöön.

3.5 OIKEUSKÄYTÄNTÖ

Korkein oikeus

1. Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2002:37 on nimenomaan kyse koetusaikana tehdyistä uusista rikoksista.

A on vuonna 1995 tuomittu yhteensä kolme kertaa ehdolliseen vankeusrangaistukseen vuosina 1994 - 1995 tehdyistä omaisuusrikoksista ja huumausainerikoksista. Tämän jälkeen Helsingin HO on 3.2.2000 (Espoo KO 6.5.1999) tuominnut A:n 1.8.-30.11.1997 tehdystä törkeästä huumausainerikoksesta 1 vuoden 6 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen 30.9.2001 päättyvin koetusajoin. Lisäksi Helsingin HO on 5.10.2000 (Espoo KO 21.9.1999) tuominnut A:n toukokuun 1998 ja 5.8.1998 välisenä aikana tehdystä huumausainerikoksesta 2 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen 31.12.2001 päättyvin koetusajoin.

A:n syyksi luetut uudet teot ovat 30.-31.12.1999 välisenä aikana tehdyt kaksi huumausainerikosta ja ampuma-aserikkomus. Teot on tehty 6.5.1999 alkaneena koetusaikana.

Arvioitaessa onko ja missä laajuudessa 3.2.2000 tuomittu aikaisempi ehdollinen vankeusrangaistus määrättävä pantavaksi täytäntöön uusien rikosten johdosta, on ensinnäkin otettava huomioon, että ehdolliseen vankeusrangaistukseen johtaneessa A:n rikollisuudessa on ollut kysymys törkeästä huumausainerikoksesta ja siten samankaltaisesta teosta kuin hänen syykseen nyt esillä olevassa asiassa luetuissa rikoksissa. A on siten jatka-

nut samanlaista rikollista toimintaa aikaisemmista ehdollisista rangaistuksista huolimatta.

Toisaalta nyt kysymyksessä olevat rikokset on tehty runsaat kaksi vuotta myöhemmin kuin täytäntöön pantavaksi määrättyyn rangaistukseen sisältyvä törkeä huumausainerikos. A on nyt kysymyksessä olevat teot tehdessään ollut 21-vuotias, eikä hän ole aikaisemmin suorittanut ehdotonta vankeusrangaistusta.

Näin ollen 1 vuoden 6 kuukauden ehdollisen rangaistuksen määrääminen pantavaksi täytäntöön kokonaan johtaisi kohtuuttoman pitkään vankeusrangaistukseen. Edellä mainittujen seikkojen perusteella A:n aikaisemmasta 1 vuoden 6 kuukauden ehdollisesta rangaistuksesta määrätään nyt pantavaksi täytäntöön kohtuulliseksi harkitut 11 kuukautta.

Korkein oikeus kiinnitti huomiota seuraaviin tekijöihin:

- A. Uuden ja aikaisemman rikoksen samankaltaisuus
- B. Aika vanhasta rikoksesta uuteen rikokseen
- C. Ensikertalainen vankilassa
- D. Melko nuori ikä
- E. Ei liian pitkää yhteistä vankeusrangaistusta

2. Ratkaisussa KKO 2001:13 on ollut korkeimmassa oikeudessa pääosin kysymys muusta kuin ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanosta, mutta tekstistä ilmenee myös:

B tuomitaan kesä-heinäkuussa 1999 tehdystä huumausainerikoksesta. Turun hovioikeuden 1.10.1999 antamalla tuomiolla (Tampereen KO 6.11.1999) B:lle tuomittu 6 kuukauden ehdollinen vankeusrangaistus määrätään pantavaksi täytäntöön. Yhteiseksi rangaistukseksi tästä ja B:n syyksi nyt luetusta huumausainerikoksesta tuomitaan 1 vuosi vankeutta.

Perusteluissa korkein oikeus on todennut:

Koska nyt kysymyksessä oleva rikos on tehty A:lle aikaisemmin samantapaisesta huumausainerikoksesta tuomitun ehdollisen rangaistuksen koetusajalla, on perusteltua määrätä myös tuo rangaistus kokonaisuudessaan täytäntöön pantavaksi.

Olennaista KKO:n harkinnassa siis on ollut samantapainen huumausainerikos.

Rovaniemen hovioikeus

Ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanosta on ollut kysymys myös seuraavissa Rovaniemen hovioikeuden ratkaisuisa:

1. RHO 25.2.2003 R 02/771

C oli 27.2.2002 tuomittu ryöstöstä ym. (tekoaika 9.7.2001) 6 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen, jonka koeaika on alkanut 27.2.2002 ja päättyisi 27.2.2004.

C syyllistyi 20.4.2002 luvattomaan käyttöön. KO 1.10.2002 määräsi ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöön pantavaksi ja perusteli ratkaisua:

C on syyllistynyt uuteen rikokseen pian ehdollisen rangaistuksen koeajan alkamisen jälkeen.

C valitti myös ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanosta. Hovioikeus ei muuttanut ratkaisua ja hyväksyi perustelut.

Olennaista tapauksessa oli, että C oli syyllistynyt uuteen rikokseen koeajan alussa. Koeaikaa oli kulunut 2 kuukautta.

2. RHO 21.3.2003 R 02/767

D oli 22.10.1997 tuomittu useista 15.2.1995 - 16.9.1995 välisenä aikana tehdyistä rikoksista yhteiseen 1 vuoden 8 kuukauden mittaiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen, jonka koeaika oli 22.10.1997 - 31.10.1999.

D oli myös 4.11.1997 tuomittu useista 25.8.1994 - joulukuu 1994 tehdyistä rikoksista 1 vuoden mittaiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen, jonka koeaika oli 4.11.1997 - 31.12.1999.

D syyllistyi kavallukseen 23.10.1999. Käräjäoikeus määräsi 1.10.2002 molemmat ehdolliset vankeusrangaistukset pantavaksi täytäntöön ja tuomitsi D:n niistä ja kavalluksesta yhteiseen 2 vuoden 20 päivän vankeusrangaistukseen.

Hovioikeus totesi perusteluissaan:

- ehdollisiin vankeusrangaistuksiin johtaneissa D:n rikoksissa on pääosin ollut kysymys omaisuusrikoksista

- D on siten aikaisemmista ehdollisista rangaistuksista huolimatta jatkanut samankaltaista rikollista toimintaa

mutta

- nyt kysymyksessä oleva 23.10.1999 tehty rikos on tehty useita vuosia myöhemmin kuin täytäntöön pantavaksi vaadittuihin rangaistuksiin sisältyvät teot

- lisäksi kavallusrikos on tehty aivan koeaikojen lopussa

Hovioikeus katsoi, että ei ole syytä määrätä ehdollisia vankeusrangaistuksia täytäntöön pantavaksi.

Hovioikeuden mukaan rikosten samankaltaisuus ja rikollisen toiminnan jatkamisen olisi puolustanut täytäntöönpanoa, mutta aikaisemmista rikoksista kulunut pitkä aika ja uuden rikoksen tekeminen aivan koeajan lopulla eivät sitä puoltaneet.

3. RHO 3.10.2003 (R 02/477)

Hovioikeus on perusteluissaan kertonut, että E:lle on luettu syyksi 21 rikosta. E on ollut alle 18-vuotias teot tehdessään lukuunottamatta yhtä osatekoa.

E on tuomittu aikaisemmin vuosina 2000 - 2002 viisi kertaa ehdolliseen vankeusrangaistukseen vuosina 1999 - 2001 tehdyistä samankaltaisista teoista. Nyt kysymyksessä olevat teot on tehty aikaisempien ehdollisten rangaistusten koeaikana.

Hovioikeuden mukaan uusista rikoksista ei voi tuomita enää ehdollista vankeusrangaistusta.

E:n iän ja sen vuoksi, että tämä ei ole aikaisemmin ollut vankilassa, hovioikeus ei määrännyt aikaisempia ehdollisia rangaistuksia täytäntöön pantavaksi.

Ratkaisevaa oli siis ikä ja se, ettei tule liian pitkää vankeusrangaistusta ensikertalaiselle.

3.6 KYSELY JA SEN TULOKSET

3.6.1 Johdanto

Työryhmä järjesti kaksi kyselyä, toisen tuomareille ja toisen syyttäjille.

Kyselylomake A lähetettiin kaikille Rovaniemen hovioikeuspiirin käräjäoikeuksien tuomareille (laamannit, käräjätuomarit ja kärjäviskaalit). Kyselylomake B lähetettiin saman alueen syyttäjille. Syyttäjille kysely toimitettiin ”yhteyssyyttäjien” kautta. Kysely lähetettiin toukokuun 2003 alussa ja vastaus pyydettiin toukokuun loppuun mennessä.

Tuomareista kyselyn sai 40 henkilöä, joista vastasi 26 eli vastausprosentti oli 65 %. Vastausprosentti on hyvä. Tuomareista kaksi ilmoitti, että he eivät käsittele rikosasioita eivätkä voi siten vastata. Analysoitavia vastauksia on 24 kappaletta.

Syyttäjistä vastasi 19 henkilöä. Vastausprosentti on 52 %. Syyttäjienkin vastausprosentti on hyvä.

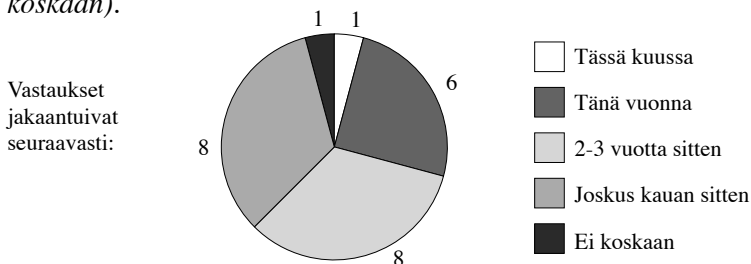
Vastauksia on käsitelty jatkossa vain tilastollisesti ja varsin epätieteellisesti.

Kysymykset ja niihin annetut vastaukset olivat seuraavat.

3.6.2 Tuomarit

Ensimmäiseksi kysyttiin:

Koska viimeksi tapahtui sellaista, että olit puheenjohtajana (tai jäsenenä) käräjäoikeuden kokoonpanossa ja ehdollinen vankeusrangaistus määrättiin pantavaksi täytäntöön (tässä kuussa, tänä vuonna, 2-3 vuotta sitten, joskus kauan sitten, ei koskaan).

Vastaaajista yli 2/3 osan kohdalla täytäntöönpanomääräyksestä oli aikaa 2 vuotta tai enemmän.

Seuraavaksi tiedusteltiin, mitkä seikat vaikuttavat täytäntöönpanoon ja annettiin eräitä vastausvaihtoehtoja:

Mitkä seikat mielestäsi vaikuttavat siihen, milloin ehdollinen vankeusrangaistus määrätään pantavaksi täytäntöön. Jatkossa lueteltu eräitä mahdollisia asioita:

- syyttäjä vaatii/syyttäjää ei vaadi täytäntöönpanoa

Tuomareista 21 oli sitä mieltä, että syyttäjän vaatimus vaikuttaa asiaan.

Vain 3 oli sitä mieltä, että syyttäjän vaatimuksella ei ole merkitystä.

Toiseksi vaikuttavaksi seikaksi tarjottiin syytetyn ikää:

- syytetyn ikä (15-18 vuotta, 18-21 vuotta, yli 21 vuotta)

Oikeastaan kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että ikä vaikuttaa. Yleensä oltiin sitä mieltä, että 15-17 vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomittua ehdollista vankeusrangaistusta ei pidä panna täytäntöön. 18-21 vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomittua ehdollista vankeusrangaistusta ei yleensä panna täytäntöön. Asia tulee harkittavaksi vasta, jos tekijä on ”kunnolla täysi-ikäinen”.

Kolmanneksi ehdotettiin, että aikaisemalla rikoksella ja sen suhteella uuteen tekoon saattaisi olla merkitystä:

- uuden rikoksen suhde aikaisempaan rikokseen (vanha: törkeä rattijuopumus ~ uusi: törkeä rattijuopumus)

Lähes kaikki vastaajat (22) olivat sitä mieltä, että aikaisemman ehdollisen ja uuden rikoksen samankaltaisuudella on vaikutusta. Jos henkilö on tuomittu törkeästä rattijuopumuksesta ja hän syyllistyy koeaikana uuteen törkeään rattijuopumukseen, tällä seikalla on vaikutusta ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon.

Kahden vastaajan mukaan asialla ei ole vaikutusta.

Seuraavaksi ehdotettiin, että rikosten vakavuudella saattaisi olla merkitystä:

- *uuden rikoksen vakavuus aikaisempaan nähden (vanha: varkaus ~ uusi: törkeä ryöstö)*

Tämän kysymyksen kohdalla vastaukset hajosivat. Kuusi vastaajaa oli sitä mieltä, että seikalla ei ole merkitystä. Useimmat (18) olivat sitä mieltä, että jos uusi rikos on aikaisempaa vakavampi, kynnys määrätä ehdollinen rangaistus täytäntöön alenee.

Vielä tarjottiin asiaan vaikuttavaksi vaihtoehdoksi tekohetkeä koeaikana:

- *se, missä koeajan vaiheessa uusi rikos on tehty (alussa, keskivaiheilla, lopussa)*

Lähes kaikki vastaajat (21) olivat sitä mieltä, että tällä seikalla on merkitystä. Jos uusi rikos on tehty koeajan alussa, kynnys alenee merkittävästi; jos uusi rikos on tehty koeajan lopussa, vaikutus on päinvastainen.

Vain 3 vastaajaa oli sitä mieltä, että asialla ei ole merkitystä.

Tuomareilta tiedusteltiin, mitkä muut syyt saattavat asiaan vaikuttaa.

- *muu syy, mikä?*

Tähän kysymykseen tarjottiin vastaukseksi seuraavia seikkoja:

* Yhdyskuntapalvelun mahdollisuus vähentää tarvetta määrätä ehdollinen täytäntöönpantavaksi

* Tilanne on arvioitava kokonaisuutena uuden rangaistuksen kanssa

* Vastaajan elämäntilanne

* Rikosten uusimistiheys

* Jos vastaaja on menossa ensimmäistä kertaa vankilaan, ei kovin pitkää vankeusrangaistusta

* Useita ehdollisia aikaisemmin ja saanut viimeksi vielä ”armosta ehdollisen” ja siitä huolimatta tekee rikoksia

Työryhmä tiedusteli sitä, onko ehdollinen rangaistus määrätty vain osaksi täytäntöön:

Oletko koskaan käyttänyt sitä mahdollisuutta, että ehdollinen rangaistus määrätään vain osaksi pantavaksi täytäntöön.

Neljä vastaajaa ilmoitti joskus määränneensä ehdollisen rangaistuksen vain osaksi täytäntöön, 20 ilmoitti, että ei koskaan. Useat tosin kertoivat harkinneensa asiaa tai pitivät hyvänä keinona tehdä näin.

Vielä tiedusteltiin, mistä saattaa johtua, että ehdollisia rangaistuksia määrätään täytäntöön pantavaksi vain vähän:

Jos et ole aikoihin määrännyt ehdollista rangaistusta pantavaksi täytäntöön, mistä se saattaa johtua?

Tavallisin vastaus tähän kysymykseen oli: ”en osaa sanoa”.

Lisäksi usein tuotiin esiin, että uudesta rikoksesta voi tuomita riittävän rangaistuksen, joten ehdollista ei ole tarve määrätä täytäntöön pantavaksi.

Lisäksi täytäntöönpano koetaan vieraaksi tai vaikeaksi, jolloin siinä on mahdollisuus tehdä virhe. Lisäksi mainittiin ”inhimillinen laiskuus” ja ”sääli”

3.6.3 Syyttäjät

Syyttäjiltä tiedusteltiin aluksi, koska ja missä tilanteessa he vaativat ehdollista rangaistusta täytäntöön pantavaksi:

Missä tilanteessa syyttäjänä vaadit ehdollista vankeusrangaitusta pantavaksi täytäntöön. Jatkossa lueteltu eräitä esimerkkejä:

- *en koskaan*

Kukaan syyttäjä ei ilmoittanut, että ”ei koskaan vaadi ehdollista täytäntöön”.

- *aina, kun se vain on mahdollista*

6 syyttäjää ilmoitti aina vaativansa ehdollista vankeusrangaitusta täytäntöön, jos se on lain mukaan mahdollista

- seuraavissa tilanteissa, missä?

Useimmat syyttäjät sijoittivat vastauksen ”aina” ja ”ei koskaan” väliin, siis ”joskus”. Tähän vaikuttavia seikkoja ovat:

Ei vaadita

- jos tulossa yhdyskuntapalvelua

Vaaditaan

- samanlaisia rikoksia, piittaamattomuutta

- koeajan alkupuolella vakava rikos tai useita rikoksia

- kun vastaaja on täysi-ikäinen vanhan ja uuden rikoksen teko-aikana

Seuraavassa kysymyksessä annettiin syyttäjille eräitä vastausvaihtoehtoja sille, missä tilanteessa vaatimus esitetään:

Mitkä seikat vaikuttavat siihen, että esität kyseisen vaatimuksen?

Jatkossa lueteltu eräitä esimerkkejä, jotka voivat vaikuttaa asiaan:

- syytetyn ikä (15-18 vuotta, 18-21 vuotta, yli 21 vuotta)

Kaikki ne syyttäjät, jotka eivät vaadi aina ehdollista täytäntöön, ilmoittivat, että ikä vaikuttaa. Jos syytetty on alle 18 vuotias, vaatimusta ei yleensä tehdä.

- uuden rikoksen suhde aikaisempaan rikokseen (vanha: törkeä rattijuopumus ~ uusi: törkeä rattijuopumus)

Kaikki syyttäjät yhtä lukuun ottamatta katsoivat, että tällä seikalla on vaikutusta. Yhden mielestä asialla ei ole vaikutusta, koska kyseisessä tilanteessa uudesta rikoksesta mitataan jo muutenkin tarpeeksi.

- uuden rikoksen vakavuus aikaisempaan nähden (vanha: varkaus ~ uusi: törkeä ryöstö):

Tämän kysymyksen kohdalla vastaukset poikkesivat toisistaan. Useimmat olivat sitä mieltä, että uuden rikoksen törkeydellä on merkitystä. Viisi syyttäjää oli sitä mieltä, että tällä ei ole merkitystä. Joidenkin mielestä uuden rikoksen törkeys voi vaikuttaa

päinvastoin. Kun uudesta rikoksesta tulee ankara rangaistus, ei ole tarvetta vaatia vanhaa pantavaksi täytäntöön.

- se, missä koeajan vaiheessa uusi rikos on tehty (alussa, keski-vaiheilla, lopussa):

Kolme syyttäjää oli sitä mieltä, että asialla ei ole vaikutusta. Useimmat olivat sitä mieltä, että asialla on jopa merkittävä vaikutus. Jos uusi rikos on tehty aivan koeajan alussa, täytäntöönpanoa vaaditaan varmasti. Jos uusi rikos on tehty aivan koeajan lopussa, täytäntöönpanoa ei ehkä vaadita.

Syyttäjiltäkin tiedusteltiin muita mahdollisia vaikuttavia asioita:

- myy syy, mikä?

Syyttäjistä muutamat olivat sitä mieltä, että

”Käräjäoikeus ei kuitenkaan määrää ehdollista pantavaksi täytäntöön. Jos ei määrää, ei viitsi valittaa. Ainakaan hovioikeus ei määrää.”

3.7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Vastauksista havaitaan, että syyttäjät vaativat ehdollisia rangaistuksia pantavaksi täytäntöön varsin yleisesti. Käräjäoikeudet puolestaan määräävät niitä pantavaksi täytäntöön melko harvoin.

Tuskin missään muussa asiassa syyttäjien ja tuomareiden linjat eroavat yhtä paljon!

Ei liene järkevä sellainen tilanne, että syyttäjä aina vaatii ehdollista rangaistusta täytäntöönpanotavaksi mutta tuomari ei sitä koskaan määrää. Vastausten valossa tämäkin tilanne on mahdollinen.

Ehdollisten rangaistusten täytäntöönpanoprosentti on alhainen. Rovaniemen hovioikeuden alueella se on vielä muuta maata alhaisempi.

Työryhmän suositusten tarkoituksena ei ole kiristää linjaa ja ankaroittaa rangaistuskäytäntöä. Ehdollisen rangaistuksen mää-

räämisen täytäntöönpantavaksi ei tule kuitenkaan jäädä täysin kuolleeksi kirjaimeksi. Jos näin kävisi, ehdollisen vankeusrangaistuksen yleis- ja erityisestävä vaikutus kärsisi.

Sekä vastausten valossa että oikeustapauksia ja kirjallisuutta tutkimalla voi löytää ne keskeiset seikat, jotka vaikuttavat täytäntöönpanoon määräämiseen:

1. Syyttäjän vaatimus

Rikosasian luonteesta johtuu, että syyttäjä esittää asiaa koskevan vaatimuksen. Vaikka tuomioistuimien voi ilman vaatimustakin määrätä ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpantavaksi, asia tulee luonnollisella tavalla keskusteluun syyttäjän vaatimuksesta.

2. Syytetyn ikä

Kun alle 18-vuotiasta ei saa tuomita vankeusrangaistukseen muuta kuin erityisestä syystä, on luonnollista, että vain täysikäisenä tehdyt rikokset johtavat lopulta vankeusrangaistuksen suorittamiseen.

3. Rikosten samankaltaisuus

Korkein oikeus on ehkä tärkeimpänä täytäntöönpanoon vaikuttavana seikkana pitänyt rikosten samankaltaisuutta. Tämä seikka tuli kyselyssäkin selvästi esiin.

Uuden rikoksen vakavuudella suhteessa aikaisempaan ei näyttäisi olevan yhtä suurta merkitystä. Ainakin vastaukset tällä kohdalla hajosivat ja neljännes vastanneista, sekä tuomareista että syyttäjistä, ei antanut seikalle merkitystä.

Tämä saattaa johtua siitä, että jos uusi rikos on hyvin vakava (törkeä ryöstö), siitä tuleva rangaistus on jo varsin ankara. Jos samanaikaisesti on täytäntöönpantavissa lyhyehkö ehdollinen rangaistus (varkaus), täytäntöönpanolla ei juuri ole vaikutusta lopputulokseen.

Vastanneista osan mielestä aikaisempaa vakavampi uusi rikos johtaa herkemmin ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoon.

4. Koeajan vaihe

Kyselyyn saaduissa vastauksissa, oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa on pidetty merkittävänä, missä koeajan vaiheessa uusi rikos on tehty. Jos koeaika on jo lopullaan, ei täytäntöönpano ole enää tarpeen. Jos taas rikos on tehty heti koeajan alussa, se osoittaa tekijässä suurta syyllisyyttä tai välinpitämättömyyttä ja johtaa täytäntöönpanoon.

5. Aika vanhoista rikoksista uuteen rikokseen

Tässä vanhalla rikoksella tarkoitetaan sitä tekoa, joka on johtanut ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Jos vanha rikos tulee jostain syystä vasta pitkän ajan kuluttua käsittelyyn, voi aika täytäntöönpanon sisältävään tuomioon ensimmäisestä rikoksesta venyä useiksi vuosiksi. Korkein oikeus kiinnitti edellä selostetussa ratkaisussa KKO 2002:37 tähän huomiota, samoin Rovaniemen hovioikeus ratkaisussa 21.3.2003 R 02/767.

Tilanne kaavakuvana

R1	T1	R2	T2
1.3.2000	5.3.2002	21.6.2002	3.9.2003

	Koeaika 2 vuotta, päättyy 5.3.2004		

Rikos R2 on tehty aikaisemman tuomion T1 ehdollisen rangaistuksen koeajan alkupuolella, mutta aikaa rikoksesta R1 tuomioon T2 on kulunut 3 vuotta 6 kuukautta.

Voidaan hyvin kysyä, onko mielekästä vaiheessa T2 määrätä vaiheessa T1 tuomittu ehdollinen vankeusrangaistus pantavaksi täytäntöön, kun ehdolliseen rangaistukseen johtaneesta rikoksesta R1 on tuolloin kulunut jo pitkä aika?

6. Ei liian pitkää vankeusrangaistusta

On vältettävä sitä, että aikaisemman ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon ja uuden vankeusrangaistuksen kanssa muodostuisi yhdessä liian pitkä vankeusrangaistus. Erityisesti tämä koskee henkilöä, joka ei ole aiemmin vankilassa ollut.

7. Yhdyskuntapalvelu

Yhdyskuntapalvelun käyttämisellä ei tulisi olla asiassa merkitystä.

Uusi rangaistus, sisälsipä se aikaisemman ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tai ei, voidaan määrätä suoritettavaksi yhdyskuntapalveluna, jos yhdyskuntapalvelun edellytykset täyttyvät. Seikalla voi tosin olla merkitystä silloin, jos täytäntöönpano johtaisi niin pitkään vankeusrangaistukseen, että se ylittää 8 kuukautta.

8. Yhteinen rangaistus

Täytäntöön pantavasta aikaisemmasta vankeusrangaistuksesta ja uudesta rangaistuksesta, siis syyksi luetusta rikoksesta, määrätään yhteinen rangaistus. Tämä tapahtuu lähes kuten olisi määrättävä rangaistus kahdesta uudesta teosta.

9. Osaksi täytäntöön

Asia on niin harvinainen, että sen voi sivuuttaa maininnalla mahdollisuuden olemassaolosta. Mahdollisuutta voi käyttää jos rohkeutta ja mielikuvitusta riittää.

3.8 TYÖRYHMÄN TAVOITTEET JA SUOSITUKSET

Ehdollisen vankeusrangaistuksen määräämistä täytäntöön pantavaksi tulee harkita seuraavissa tilanteissa:

Tuomarit

1. ne rikokset, joista tuomittu ehdollinen vankeusrangaistus määrätään pantavaksi täytäntöön, on tehty rikoksenteikijän täytettyä 18-vuotta ja
2. sekä vanhat rikokset että uudet rikokset ovat samankaltaisia tai uusi rikos on tehty koeajan alku- tai keskivaiheilla
3. uusi rikos on tehty koeajan alku- tai keskivaiheilla

Kiinnitettävä huomiota myös:

- a) vanhan rikoksen tekemisestä uuden rikoksen tekemiseen kuluuneeseen aikaan
- b) ensikertalaiselle tuomittavan yhteisen vankeusrangaistuksen pituuteen
- c) mahdollisuuteen määrätä ehdollinen vankeusrangaistus täytäntöönpantavaksi vain osaksi
- d) asian esille ottamiseen seuraamuskeskustelussa

Syyttäjät

1. Vaadi ehdollista rangaistusta täytäntöönpantavaksi kun uskot vaatimuksen mahdollisesti tulevan hyväksytyksi. Älä automaattisesti!

Vältä kuitenkin tilannetta, että käräjäoikeus joutuu harkitsemaan asiaan syyttäjän sitä vaatimatta.

2. Perustele vaatimuksesi edellä kohdissa 1 - 3 mainituilla seikoilla ja kiinnitä huomiota myös muihin niistä seikoista, jotka joudutaan tuomarin ratkaisutoiminnassa huomioimaan.

3.9 LÄHTEET

Tärkeimmät sovellettavat normit

Rikoslaki 2b luku 1 § 2 mom, 5 §, 7 luku

Ratkaisut

KKO 2002:37

KKO 2001:13

RHO 3.10.2003 (R 02/477)

RHO 21.3.2003 (R 02/767)

RHO 25.2.2003 (R 02/771)

Kirjallisuus

Heinonen, Koskinen ym: Rikosoikeus 2. p. 2002, s. 271 ss.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rangaistuksen määräämisestä I, 1987, s. 560 ss

Majanen, Martti: Jälkikonkurrenssista Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen teoksessa Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII, 2003, s. 189 ss.

Oikeustilastollinen vuosikirja 2000, 2001 ja 2002.

